

Doprinos temperamenta i roditeljskog ponašanja razvojnim ishodima djece predškolske dobi

Božiković, Tina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:935290>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**DOPRINOS TEMPERAMENTA I
RODITELJSKOG PONAŠANJA RAZVOJNIM
ISHODIMA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI**

TINA BOŽIKOVIĆ

Split, 2020.

Odsjek za Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Studij: Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Predmet: Psihologija roditeljstva

**DOPRINOS TEMPERAMENTA I RODITELJSKOG PONAŠANJA
RAZVOJNIM ISHODIMA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI**

Studentica:

Tina Božiković

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Ina Reić Ercegovac

Split, srpanj 2020.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Temperament.....	1
1.1.1. Mjerenje temperamenta	4
1.1.2. Modeli temperamenta	5
1.2. Temelji roditeljstva	7
1.2.1. Stilovi roditeljstva i roditeljski odgojni postupci.....	8
1.2.2. Roditeljska kompetencija.....	11
1.3. Razvoj djece	12
1.3.1. Emocionalni razvoj djeteta	13
1.3.2. Socijalni razvoj	13
1.3.3. Motorički razvoj.....	14
1.3.4. Spoznajni razvoj.....	15
2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja.....	16
3. Metoda istraživanja.....	17
3.1. Uzorak	17
3.2. Instrumenti istraživanja	17
3.3. Postupak istraživanja i analiza podataka	21
4. Rezultati istraživanja	22
5. Rasprava	38
6. Zaključak	42
7. Literatura	43

1. Uvod

Temperament predstavlja specifičnost svakog djeteta te određuje dječju emocionalnu ekspresivnost i spremnost na odgovore na podražaje iz okoline. Pojedine dimenzije temperamenta dijelom uvjetuju i način odgoja djeteta, odnosno dinamiku roditeljskog ponašanja i reakcije okoline. Roditelji bi trebali razumjeti i poznavati djetetov temperament kako bi svoje reakcije uspješno prilagodili djetetovim obilježjima i potrebama. Svaki odgojni postupak roditelja sadrži ciljeve i vrijednosti definirane razvojnim rezultatima, pri čemu stupanj podudaranja roditeljskog utjecaja i djetetovog temperamenta podrazumijeva stvaranje odgojne okoline.

Ovaj rad se sastoji od teorijskog i empirijskog dijela. Teorijski dio obuhvaća objašnjenja pojedinih modela i dimenzija temperamenta, te roditeljske odgojne postupke i razvojne značajke djeteta (socio-emocionalni razvoj, spoznajni razvoj, motorički i sl.). U empirijskom je dijelu rada predstavljeno istraživanje provedeno s ciljem ispitivanja povezanosti između dimenzija djetetovog temperamenta prema EASI modelu, dimenzija roditeljskog ponašanja te razvojnih obilježje djeteta u govornom, kognitivnom, socio-emocionalnom te ponašajnom području.

1.1. Temperament

Djeca su rođena s određenim temperamentom, kao i osobinama koje su biološki uvjetovane. Često čujemo kako neka djeca imaju lakši, dok druga imaju teži temperament (Buljan-Flander, 2018). Budući da djetetova ličnost još ne uključuje brojne komponente koje postaju vidljive tek kasnije, poput uvjerenja, vrijednosti i stavova, njeno proučavanje je ograničeno na proučavanje izražavanja emocija i reakcija na popodražaje iz okoline, odnosno temperament. Temperament, objašnjavaju Vasta, Haith i Miller (1997) opisuje djetetov ponašajni stil, te uključuje dječju emocionalnu ekspresivnost i spremnost na odgovore na podražaje iz okoline. Daje odgovor na pitanje *kako* dijete nešto čini, ne odražavajući pri tome *što* čini.

Već su Rothbartova i suradnici (2000, prema Starc, Čudina Obradović, Pleša, Profaca i Letica, 2004) istakli da je temperament specifičnost svakog djeteta koja se očituje u reaktivnosti na okolinu koja ga okružuje, te je ujedno i sposobnost samoregulacije ponašanja koje je biološki određeno. Vasta i sur. (1997) promatraju temperament kao sklop bihevioralnih dispozicija koje tvore karakterističan način na koji osoba izražava svoje emocije i raspoloženja. Nadalje, temperament opisuju kao reaktivan, automatski, spontan i nesvjestan, čime se ukazuje

da se radi o dijelu ličnosti koji nije pod utjecajem slobodne volje. Ista skupina autora objašnjava kako je temperament u najvećoj mjeri određen rođenjem, te ga je moguće donekle modificirati učenjem i iskustvom. U istraživanjima se postavljalo pitanje je li temperament naslijeđen, odnosno je li nepromjenjiv tijekom vremena i je li zarana vidljiv. Rezultati brojnih istraživanja s područja uspoređivanja jednojajčanih blizanaca s dvojajčanima pružaju dokaz da se dio temperamenta nasljeđuje, te je utvrđeno da su jednojajčani blizanci sličniji jedno drugom od dvojajčanih. No, i ta naslijeđena crta može biti pod utjecajem okoline, stoga autori zaključuju kako temperamentalna ponašanja mogu odražavati i genetske i okolinske učinke. Nadalje, isti autori navode kako su određeni aspekti djetetova temperamenta prilično stabilni tijekom vremena, poput negativnih emocionalnih reakcija (strah, ljutnja i razdražljivost), reakcija na nove situacije i ljude, te opseg pažnje i razine aktivnosti (Campos, Campos i Barrett, 1989, Fox, 1989, McDevitt, 1986, Predlow i sur., 1992, Ruddy, 1993, prema Vasta i sur., 1997).

Thomas i Chessova (1984, prema Vasta i sur., 1997) istraživali su stabilnost djece koja su klasificirana kao "teška", međutim njihovo je praćenje pokazalo da većina djece koja su pokazala temperamentalne teškoće tijekom ranog djetinjstva, nije imala teškoće takve vrste u ranoj odrasloj dobi. Poput "teškog" temperamenta, inhibiranost (zakočenost) je također bila zanimljiva istraživačima, a najpoznatije istraživanje inhibirane djece proveo je Jerome Kagan, opisujući je kao oznaku temperamenta kod stidljive, plahe i bojažljive djece koja na nepoznate situacije i ljude, reagiraju izbjegavajuće. Kagan je vjerovao da inhibiranost može biti oznaka urođenog temperamentalnog stila, te da postaje vidljiva samo u određenim situacijama (Vasta i sur., 1997). No, stidljivost i plašljivost, baš poput "teškog" temperamenta, mogu biti uzrokovani raznim činiteljima (iskustvo, utjecaj socijalizacije). Pored toga, istraživanja pokazuju kako geni tek umjereno utječu na sramežljivost i društvenost (Berk, 2008). „Premda su te promjene vrlo rijetko takve da dijete prijeđe s jednog ekstrema na drugi, sramežljivo dijete praktički nikada ne postaje iznimno društveno” (Berk, 2008, 182).

Već je i u doba stare Grčke Hipokrat (460. – 377. g. pr. Krista) vjerovao da razlike u temperamentu treba pripisati razlikama u tjelesnoj tekućini koja prevladava u organizmu. *Kolerici*, u kojih je dominantna tekućina žuta žuč, burno reagiraju, razdražljivi su i agresivni. Osobe kojima dominira krv, *sangvinici*, druželjubivi su, puni energije i veseli. *Melankolici*, su osobe u kojih prevladava crna žuč, samotnjaci i pretežno turobna raspoloženja, dok su *flegmatici* oni koji imaju najviše sluzi, ujedno smireni, optimistični i ravnodušni (Šverko i sur., 2008).

Rudolf Steiner (1908, 1909) ističe kako je temperament u središtu osobina koje nasljeđujemo i postižemo na individualnoj razini. Steiner napominje kako u odgoju djece

moramo dobro poznavati vrstu temperamenta, kako bi odgojno djelovanje usmjerili na snage djeteta. Prema njemu sangvinično dijete ima veseli pogled, te se temperament tog djeteta jako ističe u dječjoj dobi. Dok je melankolik najsretniji uz odraslu osobu koja je bogata životnim iskustvom, flegmatik treba odgojem razviti sklonost prema drugim ljudima. Prema Steineru, najenergičniji tip temperamenta je kolerik, te djeca s tim temperamentom mogu lako očarati druge, ali ih potaknuti na ljutnju kao reakciju na određeno ponašanje.

U prvoj godini djetetova života, Rothbart i sur. (2000, prema Starc i sur., 2004, 33) istakli su sastavnice temperamenta koje su se pokazale pouzdanima i relativno trajnima, te su kao takve potvrđene i u laboratorijskim istraživanjima i u roditeljskim izvješćima. Isti autori navode kako sastavnice dječjeg temperamenta u dobi od 2. do 7. godine života, u znatnoj mjeri oblikuju djetetovu ličnost. Među najvažnijim sastavnicama u toj dobi autori izdvajaju: *pozitivnu emocionalnost* (smjesešak na različite ugodne podražaje, uzbuđenje i uživanje), *negativnu emocionalnost* (nezadovoljstvo, frustriranost, neutješnost) i *svjesnu kontrolu ponašanja* (susprezanje, planirano ponašanje, usmjeravanje i održavanje pažnje). Autori navode da se dijete prema karakteristikama temperamenta može lakše ili teže odgajati.

Tatalović Vorkapić i Žagar (2017) navode stajalište u kojem temperament povezuju s kombinacijom dinamičnih konstrukcija, procesa učenja, te je baš kao i dinamični sustav različitih čimbenika, osjetljiv na utjecaj sudionika koji manifestiraju različite osobine ličnosti i kontekstualne uvijete. Govoreći o tome, od iznimne je važnosti poznavati djetetov temperament, jer on kao takav određuje vrstu roditeljskog ponašanja, ali i reakciju okoline na određeno ponašanje. Slično tome, Brezinščak i Roje (2018) navode kako nasljeđe ne određuje cjelokupnu ličnost djeteta već veći dio karakteristika koje se onda razvijaju pod utjecajem okoline i to najviše roditelja.

Navodeći iskustva roditelja, Pernar (2010) smatra kako je netočan mit prema kojem je nevažna priroda djeteta, njegov urođeni temperament i ostale značajke. Ista autorica objašnjava kako postoji slaganje roditelja i stručnjaka u činjenici da su neka djeca rođena s izuzetno teškim temperamentom, dok su ostala sasvim laka i kooperativna. Jasno je da takve dispozicije uvjetuju i način odgoja djeteta, reakcije okoline i dinamiku roditeljstva što u konačnici dovodi do individualnih razlika u značajkama osobnosti i ponašanjima svakog djeteta i pojedinca.

Starc i sur. (2004) navode kako dijete *lakog temperamenta* pokazuje pozitivne emocije i dugu perzistenciju, manje je strašljivo i posjeduje umjerenu razinu aktivnosti. Takvo dijete pruža roditelju osjećaj roditeljske kompetencije i tople emocionalne privrženosti. Dijete *teškog temperamenta* pokazuje malo pozitivnih emocija smiješkom, kratku perzistenciju, veliku strašljivost i razinu aktivnosti, te kod roditelja otežava osjećaj roditeljske kompetencije što

rezultira osjećajem straha, napetosti i prevelike odgovornosti. Dijete *opreznog temperamenta* se sporo prilagođava promjenama, te je uglavnom negativne emocionalnosti. No, kao što roditelj oblikuje dijete, tako i dijete oblikuje svoje roditelje. „Međusobni odnos roditeljskih reakcija i djetetova temperamenta u znatnoj mjeri određuje razvojne uvjete i razvojni put svakog djeteta i zbog toga je važno poznavati djetetov temperament i njegove moguće učinke na roditelje” (Starc i sur., 2004, 32).

Sindik i Basta-Frljić (2008) zaključuju kako roditelji mogu pomoći djetetu razumjeti svoj temperament, odnosno kako on utječe na njegove osjećaje i ponašanje. Pri tome je potrebno istaknuti pravilo, smatra Pernar (2010), da kod korigiranja dječjeg ponašanja roditelji komentiraju samo određeno ponašanje s kojim se ne slažu, a ne cjelokupnu ličnost djeteta, zbog toga što je davanje negativnih epiteta pogubno za doživljaj samog sebe te je kao takvo direktan udar na osobnost. Također, i odgojitelji i roditelji bi trebali razumijeti djetetov temperament i tome prilagoditi vlastite reakcije na svako pojedino dijete, imajući pri tome na umu da svojim ponašanjem i stavovima utječu na rast i razvoj djece.

1.1.1. Mjerenje temperamenta

Za mjerenje temperamenta najčešće se koriste izvještaji roditelja, odgojitelja ili učitelja, koji su u obliku upitnika ili strukturiranih intervjua, te se ističu kao korisni zbog svoje ekonomičnosti (Berk, 2008). Ipak, istraživanja temperamenta su moguća i u laboratorijskim uvjetima, opažanjem reakcija djeteta na neke umjetno izazvane situacije ili pak opažanjem djeteta u prirodnim uvjetima, primjerice u obiteljskom domu.

U svom istraživanju autorice Ljubetić, Reić Ercegovac i Draganja (2019) naglašavaju kako su ranija istraživanja pokazala da se roditelji i odgojitelji razlikuju u procjeni razvijenosti djetetovih kompetencija, no također i problema u ponašanju i doživljavanju istih, pri čemu se naglašava veća sličnost u procjenama dvaju roditelja, za razliku od roditelja i odgojitelja. Studija provedena 2017. godine, u kojoj je 10 odgojitelja procjenjivalo vlastiti temperament, kao i temperament 128 djece pokazala je kako procjenjivanje dječjeg temperamenta nije neovisno o osobinama ličnosti odgojitelja (Tatalović Vorkapić i Žagar, 2017). Rezultati su pokazali kako odgojitelji procjenjuju dimenzije temperamenta djece prema vlastitim osobinama. Autorice napominju kako je odnos između odgojitelja i djeteta uzajamno recipročan, te njihova interaktivna mreža uvjetuje stvaranje karakterističnog okruženja i atmosfere unutar odgojno-obrazovne skupine. Štoviše, odgojitelj je osoba koja bi trebala

prepoznati, ali i prihvatiti osobine djeteta, te sukladno tome stvarati uvjete za poticajno okruženje, ali i aktivnosti koje su u središtu interesa djeteta.

Prema Živčić-Bečirević, Smojver-Ažić i Miščenić (2003) roditelji su također usmjereni na različite aspekte djetetovog funkcioniranja. Dok su procjene očeva više povezane s djetetovim kognitivnim sposobnostima, procjene majke češće su odraz vlastitog psihičkog stanja kao i subjektivnog shvaćanja odnosa. Nadalje, iste autorice navode kako se i dijete može različito ponašati u različitom okruženju, kao što je obitelj ili dječji vrtić, te različito u interakcijama s djecom i odraslima. Osim toga, primjećuje se da neka djeca manifestiraju različita ponašanja u vrtiću, ovisno o tome koji je odgojitelj ili koja su djeca prisutna u skupini. Autorice navode kako korištenje više izvora procjene daje potpuniju sliku djetetova ponašanja.

Brajša-Žganec (2002, prema Sindik i Basta-Frljić, 2008) navodi metodološke probleme procjene temperamenta koji prvenstveno proizlaze iz metaemocija roditelja, ali i drugih procjenjivača (posebno u pogledu nepovoljnih emocija djeteta), te kao takvi mogu utjecati na djetetovo ponašanje. Ovi autori zaključuju kako ponašanje koje se procjenjuje samo u određenim situacijskim sklopovima (dječjem vrtiću, kod kuće) ne mora dati realan uvid u djetetov temperament. Također, djeci različite strukture temperamenta treba drugačije pristupati, te na različite načine odgojno utjecati na njihov cjelokupan rast i razvoj.

1.1.2. Modeli temperamenta

Najstariju i najrašireniju klasifikaciju temperamenta razvili su pedijatri Alexander Thomas i Stella Chess 1950-ih godina. Čuveno longitudinalno istraživanje u kojem su proučavali djetetov temperament i njegovo značenje za kasniju psihološku prilagodbu nazvano je Njujorška longitudinalna studija (NYSL). Nakon intervjua s roditeljima, Thomas i Chessova su izdvojili devet bihevioralnih dimenzija za procjenu dječjeg načina reagiranja:

- *Aktivnost* – količina tjelesne i motoričke aktivnosti djeteta za vrijeme jela, kupanja, oblačenja i u svakodnevnim situacijama.
- *Ritmičnost* – djetetova predvidivost, raspored hranjenja, ciklus spavanja i vršenja nužde.
- *Pristupanje/povlačenje* – koliko pozitivno dijete reagira na nove događaje ili podražaje, uključujući izražavanje raspoloženja i ponašanje.
- *Prilagodljivost* – lakoća kojom se dijete prilagođava novoj situaciji.
- *Intenzitet* – razina energije djetetovih reakcija (pozitvni, negativni).
- *Limen* – količina podražaja potrebna za izazivanje reakcije djeteta.

- *Raspoloženje* – broj veselih reakcija koje dijete pokazuje naspram negativnih ponašanja.
- *Distraktibilnost* – lakoća kojom se djetetovo ponašanje koje je u tijeku prekida izvanjskim podražajem ili događajem.
- *Opseg pažnje i ustrajnost* – koliko dugo dijete izvodi neku aktivnost i njegova spremnost da s njom nastavi kada se suoči s preprekama (Vasta i sur., 1997, 460).

Na temelju procjene djece na ovim dimenzijama, Thomas i Chessova su utvrdili tri sklopa osobina koje se često pojavljuju, te su došli do zaključka o postojanju tri rana ponašajna stila, koje su označili kao "lagan", "težak" i "suzdržan". Laka djeca, njih 40% ima pravilne obrasce hranjenja, spavanja i vršenja nužde, te se dobro prilagođavaju promjenama i rado pristupaju novim ljudima, dok su njihove reakcije obično niskog i umjerenog inteziteta. Za razliku od lake djece, teška djeca, njih 10%, imaju manje predvidiv raspored, te se ne osjećaju dobro u promijenjenim situacijama. Uzmiču pred novim iskustvima i snažno reagiraju na većinu podražaja iz okoline. U tip suzdržane djece svrstano je oko 15% djece, koja se također slabo prilagođavaju na novonastale situacije i sklona su povlačenju pred nepoznatim ljudima i objektima. Ostalih 35% djece koja su sudjelovala u ovom istraživanju nije povezano s nijednom od ovih kategorija, te nisu procijenjena visoko ni na jednoj od devet dimenzija (Vasta i sur., 1997). Rezultati NYLS studije pokazali su kako roditeljski odgojni postupci mogu u značajnoj mjeri modificirati djetetov temperamentalni stil ponašanja (Berk, 2008).

EAS model predstavlja drugu popularnu klasifikaciju dječjeg temperamenta, razvijenu pod vodstvom Roberta Plomina i Arnolda H. Bussa, prema kojoj se temperament mjeri dimenzijama emocionalnosti, aktivnosti i socijabilnosti. Ovaj je model biološki usmjeren i smatra temperament naslijeđenom crtom ličnosti. *Emocionalnost* se odnosi na to koliko brzo dijete postaje uzbuđeno i počinje negativno reagirati na podražaje iz okoline. Dijete procijenjeno visoko na ovoj dimenziji lako se probudi na iznenadan zvuk i počima intenzivno plakati. Oko prve godine života, emocionalnost se razvija prema reakcijama straha ili srdžbe, te kakav će ponašajni stil dijete razviti ovisi o njegovom iskustvu. *Aktivnost* je promatrana kao način djetetovog korištenja energije, te se osim energičnosti opisuje kao djetetova brzina (tempo). Djeca procijenjena visoko na ovoj dimenziji stalno su u pokretu, te su usmjerena na istraživanje novih mjesta i aktivnosti. *Socijabilnost* se odnosi na djetetove sklonosti da bude s

drugim ljudima, te djeca procijenjena visoko na ovoj dimenziji ne vole biti sama i često potiču interakciju s drugima (Vasta i sur., 1997).

Model Rothbartove je treći model temperamenta, neurobiološki model kojeg je predložila Mary Rothbart. Autorica navodi da temperament odražava urođene razlike u djetetovom fiziološkom funkcioniranju, kao i individualne razlike na području reaktivnosti i samoregulacije. *Reaktivnost* se povezuje s Plominovom dimenzijom emocionalnosti, te se odnosi na lakoću i intezitet djetetovih reakcija na podražaje iz okoline. Druga komponenta ovog modela je djetetova sposobnost *samoregulacije*, za koju se pretpostavlja da je urođena i da se razlikuje od djeteta do djeteta. Rothbart i Posner (1985, prema Vasta i sur., 1997) navode da se specifična ponašanja korištena u samoregulaciji mijenjaju tijekom odrastanja, no temperamentalna crta, smještena u podlozi, i dalje upravlja djetetovom uspješnosti.

Iz svega navedenog o dječjem temperamentu, moguće je zaključiti kako je on rezultat biološki nasljeđenih dispozicija, ali i da okolinski čimbenici imaju važnu ulogu u tome kako će se temperament razvijati, odnosno kakve razvojne ishode će imati dijete određenih temperamentalnih značajki. U tom je smislu najvažniji roditeljski utjecaj, kao naj snažniji okolinski čimbenik razvoja, posebno u prvim godinama života. Stoga će se u sljedećim poglavljima predstaviti osnovne značajke roditeljstva te roditeljskih stilova i ponašanja.

1.2. Temelji roditeljstva

Tranzicija u roditeljstvo, koja se odražava na cjelokupno funkcioniranje pojedinca koji postaje roditelj, obuhvaća razdoblje od trudnoće do nekoliko mjeseci nakon porođaja. Kao takva ona nije definirana samim rođenjem prvog djeteta, već cjelokupnim promjenama koje se događaju dolaskom djeteta u obiteljski život (Reić Ercegovac i Penezić, 2010).

Roditeljstvo je pojam koji se odnosi na čitav niz procesa, te se događa unutar karakterističnog prostora i vremena. Klarin (2006) napominje kako složenost okolinskih utjecaja, opasnost i nesigurnost u svakodnevnom životu, čine ulogu roditelja sve više složenom. Arendell (1997, prema Klarin, 2006) navodi kako se zadaci roditelja mijenjaju u funkciji društvenih promjena, te uključuju promjene na psihičkom, socijalnom i ekonomskom planu. I dok su se istraživači uglavnom usmjeravali na proučavanje utjecaja majke na dijete, suvremena literatura upućuje da upravo ravnopravna podjela roditeljskih dužnosti pogoduje pozitivnom doživljaju roditeljstva u oba roditelja (Buljan Flander i Ćorić Špoljar, 2018). Štoviše, isti autori navode kako suvremeni pogled na roditeljstvo odgoj smatra uzajamnim procesom između

roditelja i djeteta. Slično, Čudina Obradović i Obradović (2003, 46) navode da „...kao što roditelji utječu na dijete, tako i dijete svojim karakteristikama utječe na roditelja, izazivajući ga na ponašanje i postupke koji mogu povoljno ili nepovoljno djelovati na djetetov razvoj.”

Ljubetić, Reić Ercegovac i Draganja (2019) navode roditelje kao prve djetetove učitelje koji dijete usmjeravaju u njegovu emocionalnom i socijalnom razvoju. Pored toga, autorice naglašavaju kako roditelji imaju najvažniju ulogu u djetetovom razvoju, te svojim djelovanjem utječu na djetetov kognitivni, psihički, fizički, socijalni, emocionalni i moralni razvoj. Šimić i Ljubetić (2018) naglašavaju utjecaj pozitivne psihološke prilagodbe roditelja njihovoj ulozi, koja povećava cjelokupno samopouzdanje, te osjećaj sposobnosti za obavljanje roditeljske uloge, time i uspostavljanje sigurne emocionalne privrženosti s djetetom. Pored toga kvalitetno obavljanje obiteljske funkcije, unutar stabilne obiteljske strukture, ključno je za održavanje funkcije i strukture obitelji, ali je ključno i za održavanje cjelovitog i zdravog razvoja svih pojedinaca unutar obiteljske zajednice, kao i cjelokupnog društva, objašnjavaju Ljubetić i Batinica (2015). Naime, povijesni, kulturni i socijalni kontekst u kojem obitelj egzistira značajno je izmijenjen. Maleš (1995, prema Kušević, 2009) navodi kako se od suvremenog roditelja očekuje poznavanje značajki djetetova razvoja, primjena odgovarajućih odgojnih postupaka, poznavanje mogućnosti koje se u društvu pružaju za odgoj i obrazovanje djece, kako bi roditelji između tih mogućnosti bili u stanju odabrati najbolje za svoje dijete. I dok u traganju za zadovoljavajućim odgovorima u roditeljstvu, roditelji biraju različite filozofije odgoja, Ljubetić (2011) navodi kako se dio roditelja okreće religiji, neki vlastitoj intuiciji, ostali se prisjećaju ponašanja svojih roditelja te ih nastoje primijeniti i/ili prilagoditi. Dok se neki okreću znanosti, odnosno struci, dio njih kombinira od svega po malo, ili pak ne radi ništa, vjerujući da će se dijete već nekako odgojiti. Ista autorica upravo objašnjava kako su ti potonji najopasniji za cjelovit, zdrav i sretan razvoj djeteta. Ukoliko roditelji znaju i vjeruju da je njihov cilj utjecati na djecu i davati im snagu da postanu odgovorni, utoliko je izuzetno važno i da se oni ponašaju sukladno tim uvjerenjima (Jurčević Lozančić i Kunert, 2015). „Jednom kada odluči biti roditelj, on mijenja svoja ponašanja, navike, prioritete, stil života, uči se slušati i dekodirati djetetove poruke, primjereno i pravodobno odgovarati na njih” (Ljubetić, 2012, 100).

1.2.1. Stilovi roditeljstva i roditeljski odgojni postupci

Roditeljski odgojni stil predstavlja opće ozračje, klimu u kojoj se odvija niz interakcija između roditelja i djeteta. Postoji nekoliko različitih tipologija roditeljskih stilova, a jedna od najzastupljenijih je ona koju je definirala Diana Baumrind, pri čemu je zaključila da su

roditeljski nadzor, ljubav i toplina, najvažniji elementi roditeljske funkcije, te je prema tome definirala četiri različita roditeljska stila.

- *Autoritaran* (autokratski kruti-strogi) odgojni roditeljski stil, obuhvaća postupke u kojima roditelji mnogo očekuju od djeteta, te ga strogo nadziru, a djetetu ne daju dovoljno topline i potpore. Najvažniji zadatak ovih roditelja je postavljanje granica i pravila, dok se prekršaji kažnjavaju, često i tjelesno. Djeca koja žive u ovom okruženju, sklona su promjenama raspoloženja, te su povučena i razdražljiva.
- *Autoritativan* (demokratski-dosljedan) odgojni roditeljski stil obuhvaća prilike u kojima roditelji postavljaju velike zahtjeve na dijete, određuju granice i provode nadzor, ali djetetu pružaju veliku toplinu i potporu. Glavni su odgojni ciljevi razvoj znatiželje, motivacije, kreativnosti i samostalnosti. Roditeljska uloga je prije svega savjetnička, a ne nadzorna.
- *Permisivan* (popustljiv) roditeljski stil obuhvaća prilike i postupke u kojima roditelji od djece traže malo i pored toga provode slabu kontrolu, no ipak djeci daju veliku toplinu i potporu. Iako zadovoljavaju svaki djetetov zahtjev, prevelika sloboda stvara nesigurnost, nesnalaženje u granicama i često potiče agresivno ponašanje djeteta.
- *Zanemarujući* (zapuštajući) roditeljski odgojni stil ogleda se u postupcima unutar kojih se na dijete postavljaju mali zahtjevi, te dijete nema topline ni potpore. Roditelji emocionalno odbacuju dijete, te djeca mnogo vremena provode bez nadzora i odrastaju u adolescente koji pokazuju različite oblike neprihvatljivog ponašanja (Čudina-Obradović, Obradović, 2003, 269).

Klarin (2006) ističe kako se roditeljska toplina odnosi na potporu, brigu i ohrabivanje djeteta, dok je roditeljska kontrola obilježena željom roditelja da upravlja životom djeteta, kontrolira njegovo ponašanje uz pomoć kažnjavanja, snage i deprivacije. Drugu klasifikaciju odgojnog stila nudi Rohnerov model roditeljstva, koji se temelji na dimenzionalnom pristupu pri čemu je ključna dimenzija roditeljskog prihvaćanja na čijem je jednom polu roditeljsko odbijanje, a na drugom prihvaćanje. Na osnovi ovog modela, Rohner je pokušao predvidjeti posljedice roditeljskog odbijanja i prihvaćanja na ponašanje djeteta, njegov kognitivni, emocionalni razvoj i cjelokupno funkcioniranje u odrasloj dobi. Naime, s obzirom na prisutnost ili odsutnost roditeljske topline ili prihvaćanja, Rohner razlikuje dva tipa roditelja. Dok jedan tip roditelja prihvaća svoje dijete, te ga fizički i verbalno podupire, drugi tip odbija dijete, čime pokazuje neprijateljstvo i ljutnju prema njemu. Sukladno tome, Klarin (2006) ističe kako djeca

koja odnos roditelja percipiraju odbijajućim u većoj mjeri pokazuju agresivna ponašanja i neprijateljstvo prema drugima. U svakom slučaju, sasvim je jasno da su roditeljska toplina i potpora poželjni u odgoju, dok su odbijanje i zanemarivanje nepoželjni i kao takvi mogu imati negativne posljedice za razvoj djeteta.

Unutar integrativnog modela roditeljstva koji se sastoji od subjektivnog doživljaja roditeljstva, roditeljskog ponašanja i postupaka, te odgojnog stila, Čudina-Obradović i Obradović (2002) ističu utjecaje na roditeljstvo poput: značajki roditelja (osobnost i spol, emocionalna zrelost, psihološko zdravlje, znanje i dr.), značajki djeteta (spol, dob, temperament, sposobnosti i dr.), te šireg društvenog i obiteljskog konteksta (struktura obitelji, ekonomska sigurnost, bračna popora i sl.). Naime, svako dijete kod skrbnika pobuđuje reakcije koje su u skladu s roditeljskom percepcijom i djetetovim temperamentom. Stupanj podudaranja roditeljskog odgojnog utjecaja i djetetovog temperamenta podrazumijeva stvaranje odgojne okoline koja uvažava djetetov stil ponašanja, uz istodobno poticanje adaptivnijeg funkcioniranja (Berk, 2008). Također, dječje karakteristike doprinose lakoći s kojom roditelji mogu primjenjivati autoritativni odgojni stil. Prema tome, impluzivna i emocionalno negativna djeca će vjerojatno izazvati prisilno i nedosljedno discipliniranje, smatra Berk (2015). Longitudinalna istraživanja ukazuju da autoritativni odgoj potiče prilagodbu i zrelost djece različitih temperamenata, te s vremenom odnos djece i roditelja postaje sve više dvosmjernan, budući da svaki sudionik mijenja ponašanja onog drugog te na osnovi prošlih interakcija stvara vlastita očekivanja o ponašanju drugog člana (Kuczynski, 2003, prema Berk 2015).

Bowlby (1988, prema Reić Ercegovac i Ljubetić, 2019) objašnjava kako privrženost iz ranog djetinjstva na temelju koje pojedinac stvara unutarnje radne modele oblikuje roditeljski odgojni stil, čime je istaknuto kako sigurna privrženost ima važnu ulogu u kontekstu međugeneracijskog prijenosa roditeljskog doživljaja i ponašanja. Iste autorice naglašavaju važnost usredotočene svjesnosti u roditeljstvu (engl. mindful parenting), koja proizlazi iz namjernog usmjeravanja pažnje na aktualni trenutak interakcije roditelj-dijete, bez osuđivanja. Roditelji koji osvještavaju djetetove trenutne potrebe i pritom ih prihvaćaju, mogu stvoriti podržavajući odgojni kontekst čime ostvaruju kvalitetnu interakciju s djetetom i više zadovoljstva. Dimenzije koje se odnose na dijete, objašnjavaju autorice, uključuju pažnju usmjerenu na aktualni trenutak, empatiju i prihvaćanje djeteta. Ljubetić (2011) svjesno roditeljstvo promatra kao krajnji cilj, odnosno imperativ odgovornog roditeljstva, čija je suština preuzimanje potpune odgovornosti obaju roditelja kako bi odgojili zdravo, inteligentno i sretno dijete.

1.2.2. Roditeljska kompetencija

Ljubetić (2012) definira roditeljsku kompetenciju kao kontinuum od pedagoške nekompetencije do pedagoške kompetencije, koji uključuje funkcionalna i disfunkcionalna odgojna djelovanja. Autorica navodi da „pedagoški kompetentan roditelj svakodnevno i višekratno mora „aktivirati” sve komponente svoje roditeljske meta-kompetencije, jer u protivnom nije u mogućnosti uspješno odgovoriti svojoj roditeljskoj ulozi” (Ljubetić, 2012, 26).

Čudina-Obradović i Obradović (2002) naglašavaju kako na doživljaj roditeljstva i osjećaj roditeljske kompetencije značajno utječu karakteristike djeteta. Autori ističu da novorođenčad i djeca u prvoj godini života, osim što mijenjaju doživljaj roditeljstva (zbog karakteristika vlastitog temperamenta), utječu na stvaranje emocionalne klime izazivajući ponašanja i postupke roditelja koji mogu povoljno ili nepovoljno utjecati na cjelokupan djetetov razvoj. Svaki odgojni postupak roditelja u svojoj osnovi sadrži ciljeve i vrijednosti, definirane razvojnim rezultatima koji se žele postići. Kako će dijete prihvatiti roditeljske aktivnosti i postupke, određeno je utjecajem ciljeva i vrijednosti, te ih autori definiraju kao „kontekst, ozračje u kojem dijete percipira, interpretira i prihvaća različite roditeljske postupke” (Čudina-Obradović, Obradović, 2002, 55).

U svom radu Kušević (2009) navodi kako izinstiranje na dobivanju *licencije* za roditeljstvo prije ostvarenja roditeljstva ostavlja dovoljno vremena za rad na jačanju pedagoških kompetencija budućih roditelja. Ista autorica smatra kako bi se temelji razvijanja pedagoške kompetencije trebali dati u vrijeme kada pojedincima roditeljstvo još nije u planu, misleći pri tome na kurikulum osnovnih i srednjih škola, gdje bi mogli vježbati metode nenasilnog rješavanja sukoba, učinkovite komunikacije i sl. Govoreći o tome, autorica navodi da ako se podizanju roditeljske kompetencije pristupi na ovakav način, društvo može povratno zahtijevati određen minimum pedagoške kompetencije budućih roditelja. „Roditelj koji nema dovoljno informacija o djetetu, njegovu razvoju, potrebama, očekivanjima, djelotvornim ponašanjima, potencijalnim odgojnim štetama svojeg neodgovornog ponašanja i sl. nesiguran je u svom odgojnom djelovanju i često nepromišljeno odgovara na djetetove potrebe ne birajući primjerene odgojne postupke” (Ljubetić, 2012, 29).

1.3. Razvoj djece

„Kao *razvoj* razumijemo slijed promjena u osobinama, sposobnostima i ponašanju djeteta poradi kojih se ono mijenja te postaje sve veće, spretnije, sposobnije, društvenije, prilagodljivije itd. ” (Starc i sur., 2004,13). Razvoj je dinamičan proces, koji se odvija predvidljivim koracima unutar socijalnog konteksta. Dijete je aktivni nositelj vlastitog razvoja, stoga je potrebno osigurati poticajnu i ohrabrujuću okolinu kako bi se povoljno utjecalo na cjelokupno funkcioniranje djeteta. Poznavanje dječjeg razvoja koje se ogleda na motoričkom, spoznajnom, socio-emocionalnom planu, od iznimno je važnosti za cjelokupan rast i razvoj djeteta, kao i njegovo funkcioniranje u svijetu koji ga okružuje. Unutar holističkog pristupa, dijete je cjelovito biće, čiji utjecaji iz ranog djetinjstva utječu na kasniji razvoj. Razvoj djeteta ne odvija se kao serija linearnog dodavanja, već kao stalna reorganizacija starih i novih elemenata, stoga je potrebno omogućiti ostvarivanje optimalnih uvjeta za cjelokupan rast djeteta. Djeca su aktivni sudionici društva, te se moraju prilagoditi zahtjevima društva koji traže njihovu socijalnu i emocionalnu zrelost.

Roje i Buljan Flander (2018) napominju kako je za podržavanje razvoja nužno pratiti dijete, te mu pružiti optimalne izazove, dovoljno teške, ali i dovoljno lagane, da ih dijete može ostvariti samostalno ili uz pomoć kompetentnog vršnjaka, odnosno odrasle osobe.

Iako postoje brojne teorije razvoja u dječjoj dobi, one se u većoj ili manjoj mjeri bave nekim specifičnim segmentima razvoja (kognitivnim, emocionalnim i sl.) ili pak naglašavaju samo neke čimbenike razvoja (temperament, okolinu i sl.). Stoga se kao jedan od teorijskih okvira koji pruža dovoljno široku perspektivu razvoja nameće ekološki pristup razvoju. U tom kontekstu, Bronfenbrenner (prema Vasta i sur., 1997) drži da dijete i okolina neprekidno utječu jedno na drugo, na transakcijski način. U svom ekološkom pristupu, usmjerenom na pojedinca u njegovom okolinskom kontekstu, ističe kako je u središtu dijete, a najbliže djetetu je mikrosustav (obitelj, vrtić, vršnjaci, crkva, igralište i sl.). Mikrosustav nije konstanta, već se mijenja kako dijete raste. Mezosustav se odnosi na sustav odnosa između djetetovih mikrosustava, te može uključivati odnose roditelja s djetetovom odgojiteljicom, učiteljicom, odnose između djetetove braće i sestara i sl. Naime, što su sustavi više međusobno povezani, vjerojatnije je da će djetetov razvoj imati jasnu podršku. Egzosustav se odnosi na socijalna okruženja poput lokalne vlasti, školskog vijeća i sl., dok makrosustav odražava vjerovanja, stavove i tradiciju, odnosno kulturu i subkulturu u kojoj dijete živi.

1.3.1. Emocionalni razvoj djeteta

Mnogi autori smatraju emocionalni razvoj kao jedan od najvažnijih procesa u razvoju ličnosti. On je ujedno rezultat međusobnog utjecaja bioloških značajki pojedinca i njegova socijalnog učenja (Bašić, Koller-Trbović i Žižak, 2005). Nakon rođenja djeteta primjetna je jedna, kako autori opisuju „neizdefinirana emocija”, odnosno *opća uzbuđenost* iz koje se istovremeno razvijaju pozitivne i negativne emocije. Od negativnih prepoznajemo: uznemirenost, gnjev, ljubomoru, gađenje i strah, a od pozitivnih: zadovoljstvo, radost, oduševljenje te naklonost prema drugima.

Isti autori ističu kako je emocionalni razvoj djeteta ishod njegovih potreba, koje su u ranoj dobi posebno naglašene kroz fiziološke, psihičke i socijalne te ih dijete može zadovoljiti jedino interakcijom s drugim ljudima i to ponajprije u obitelji. Štoviše, negativne će se emocije rjeđe javljati, te će izgubiti na intenzitetu ukoliko se njeguju pozitivne emocije pri čemu se izgrađuje pozitivna slika o sebi.

Buljan Flander i Ćorić Špoljar (2018) naglašavaju potrebu za svakodnevnim malim frustracijama kako bi se djeca emocionalno razvijala, opisujući te situacije kao dragocjene i vrijedne prilike za učenje. Poznavanje dječjeg emocionalnog stanja omogućuje nam:

- razumijeti dijete,
- imati realistična očekivanja od djeteta i
- učinkovitije se nositi s djetetovim ponašanjem (Brezinšćak i Roje, 2018, 48).

Iste autorice navode kako će sva djeca doživljavati sve emocije, no o njihovom temperamentu ovisi koje će emocije dijete doživljavati češće i intenzivnije. Proces učenja vještina suočavanja s emocijama je pod utjecajem sazrijevanja živčanog sustava, koji, napominju autorice, pruža temelje potrebne za kontrolu emocija, djetetova temperamenta i roditeljske podrške. Bitno je potaknuti dijete na vješto upravljanje emocijama, odnosno pomoći mu pronaći konstruktivan i prihvatljiv način što je sastavni dio samoregulacije emocija koja počinje u ranom djetinjstvu, ali se razvija i usavršava tijekom većeg dijela života. Smoregulacija emocija, kao jedan od važnih elemenata emocionalne inteligencije, ovisi i o nasljeđenim dispozicijama, ali i o okolinskim činiteljima gdje roditelji svakako imaju najznačajniju ulogu.

1.3.2. Socijalni razvoj

Socijalni razvoj je usko povezan s emocionalnim razvojem, te se ogleda u usvajanju socijalnog ponašanja, potrebnog za prilagođavanje drugima i društvu. Neodvojivost emocionalnog i socijalnog razvoja u ranom djetinjstvu najjasnija je u konceptu privrženosti kroz koji je vidljivo da socijalne interakcije (interakcije na relaciji dijete – primarni skrbnik)

oblikuju emocionalne doživljaje djeteta, utječu na početke samoregulacije i u kombinaciji s nasljeđenim dispozicijama čine osnovu za daljnji razvoj.

Već od rane dobi, socijalna interakcija djeluje kroz nasljedne i stečene dispozicije, te dijete u tom procesu nije pasivno, već je aktivno (Bašić i sur., 2005). Socijalno kompetentna su djeca koja se upuštaju u zadovoljavajuće interakcije s odraslima i ostalom djecom, te kroz takve interakcije unapređuju osobnu kompetenciju. Na razvoj socijalne kompetencije utječe niz čimbenika iz mikrosustava, a to su obitelj, vršnjaci, odgojitelji, učitelji i sl. (Katz i McClellan, 2005). Isti autori navode regulaciju emocija, socijalna znanja i razumijevanje, socijalna umijeća i socijalne dispozicije kao važne sastavnice socijalne kompetencije. Smatraju kako su socijalna umijeća najvažnija za socijalno sudjelovanje i uspjeh te da djeca s razvijenim vještinama socijalne kompetencije usklađuju svoje ponašanje s tuđim, razmijenjuju informacije i ispituju sličnosti i razlike. Katz i McClellan (2005) ističu i probleme socijalizacije (stidljivost, niska razina interakcije, agresivnost i usamljenost), koji su prisutni kod djece koja još nisu postigla dovoljnu kontrolu poriva ili kod djece kojima manjka znanja i umijeća potrebnih za uključivanje u vršnjačke interakcije.

1.3.3. Motorički razvoj

Gotovo kod sve djece motorički se razvoj odvija na sličan način koji prati vremenski slijed, pri čemu dijete postupno iskazuje sve složenije sposobnosti pokreta (Štimac i Božić Knež, 2018). Kao takav, može se podijeliti u dvije opće kategorije, od kojih prva obuhvaća pokretljivost i razvoj tjelesnog držanja, što se odnosi na upravljanje trupom i usklađenost ruku i nogu, dok druga kategorija obuhvaća sposobnost korištenja ruku u svrhu hvatanja, gađanja i sl. (Vasta i sur., 1997). Motorički razvoj djeteta se očituje u sve većoj sposobnosti svrhovitog i skladnog korištenja tijela, pri čemu je za normalan psihomotorni razvoj potrebno iskustvo (Bašić i sur., 2005). Autori napominju kako je za motorički razvoj djeteta važan i njegov mentalni razvoj, s obzirom da ga znatiželja i zainteresiranost navode na istraživanje svijeta koji ga okružuje. Ipak, o stupnju i tempu motoričkog razvoja među djecom iste kronološke dobi, mogu biti uočljive individualne razlike koje su uvjetovane nasljednim i okolinskim faktorima. Također, pomaci u motoričkom razvoju nastaju spontano, uslijed sazrijevanja živčanog i mišićno-koštanog sustava, te razvojem osjeta i percepcije. Djetetu je potrebno omogućiti dovoljno prilika kako bi ono upoznao fizičku okolinu i otkrilo radost kretanja (Starč i sur., 2004).

1.3.4. Spoznajni razvoj

Spoznajni se razvoj odnosi na mentalne procese pomoću kojih dijete pokušava razumijeti svijet oko sebe, te se događa postupnim ovladavanjem pojmova i misaonih operacija. Od iznimne je važnosti osigurati uvjete za razvoj pozornosti i kognitivnih strategija djeteta, kao i kontinuitet iskustva. Već je i Piaget (1977, prema Slunjski, 2012) naveo kako je konstruiranje djetetova znanja komplementaran proces asimilacije (korištenje postojećih shema za organiziranje novih informacija) i akomodacije (proces stvaranja više razine razumijevanja potrebne za rješavanje konflikta koji proizlazi iz nove informacije). Važno je istaknuti kako je Piaget smatrao da su ovi procesi, koji se izmjenjuju s ciljem postizanja kognitivnog ekvilibrijuma, biološki određeni i pod utjecajem maturacijskih procesa. Pri tome je također važan samoaktivitet djeteta što znači da je dijete aktivni sudionik u procesu konstrukcije znanja. Slično, iako uz puno veći naglasak na socijalne interakcije, posebno odnose djeteta sa onima koji znaju više, i Vygotsky naglašava važnost zone približnog razvoja djeteta, kao mnoštvo intelektualnih nastojanja djeteta za koje u određenom trenutku još samo nije sposobno, ali koje dijete može savladati uz pomoć odrasle osobe ili kompetentnijeg vršnjaka. Slunjski (2001) naglašava kako je od iznimne važnosti dobro poznavati individualne potrebe, sklonosti i potencijale djeteta, te u skladu s njima poticati i podržavati samostalno učenje djeteta. U djetetove misaone, odnosno kognitivne sposobnosti, ubrajamo pamćenje, učenje, pažnju, mišljenje, vještine rješavanja problema, sposobnost učenja i rasuđivanja, te donošenje odluka (Roje i Buljan Flander, 2018).

Iz svega navedenog u uvodnom dijelu, očito je kako je djetetov razvoj složeni proces u kojem se utjecaji biološkog nasljeđa, okoline i iskustava djeteta isprepliću i usmjeravaju razvoj. Nemoguće je izdvojiti najvažniji ili samo jedan čimbenik koji bi bio presudan za djetetove razvojne ishode na pojedinom stupnju razvoja. Kako bi se provjerilo doprinose li roditeljska ponašanja, kao zaseban dio djetetove okoline u kontekstu mikrosustava, objašnjenju djetetovih mogućnosti na određenom stupnju razvoja i povrh temperamentalnih značajki koje predstavljaju biološke dispozicije djeteta, provedeno je istraživanje koje će biti predstavljeno u sljedećim poglavljima.

2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Cilj ovoga istraživanja bio je ispitati odnos između temperamentalnih značajki djeteta, roditeljskog ponašanja i razvojnih značajki djece predškolske dobi.

Kako bi se ostvario navedeni cilj, istraživanjem se pokušalo odgovoriti na sljedeće probleme istraživanja:

Problem 1: ispitati povezanost između temperamentalnih značajki djeteta (emocionalnost, aktivnost, socijabilnost i impluzivnost) i dimenzija roditeljskog ponašajnog stila (toplina, pozitivno potkrepljenje, proaktivno roditeljsko ponašanje, permisivnost, hostilnost i fizička kontrola).

Hipoteza 1: budući da dimenzije djetetovog temperamenta dijelom uvjetuju dinamiku roditeljstva, očekuje se utvrditi značajnu povezanost između dimenzija temperamenta djeteta i dimenzija roditeljskog ponašanja.

Problem 2: ispitati povezanost između temperamentalnih značajki djeteta (emocionalnost, aktivnost, socijabilnost i impluzivnost) i razvojnih ishoda djece predškolske dobi.

Hipoteza 2: budući da temperament djeteta određuje intezitet i doživljaj emocija, sklonost povezivanju s drugim ljudima te intezitet korištenja energije za istraživanje i otkrivanje novih situacija i spoznaja, očekuje se značajna povezanost između dimenzija temperamenta i razvojnih ishoda djece predškolske dobi u području: govora, fine motorike, samostalnosti, kognitivnih sposobnosti, socio-emocionalnih kompetencija i postojanja razvojnih poteškoća.

Problem 3: ispitati doprinose li dimenzije roditeljskog ponašanja razvojnim značajkama djeteta povrh dimenzija dječjeg temperamenta.

Hipoteza 3: pretpostavlja se da roditeljska ponašanja objašnjavaju značajan dio varijance razvojnih značajki djeteta predškolske dobi povrh dimenzija dječjeg temperamenta kao osnovnih odrednica razvojnih obilježja djece.

3. Metoda istraživanja

3.1. Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo 194 roditelja djeteta predškolske dobi, od čega 95.36% majki. S obzirom na dob, u uzorku je bilo 3.61% (N=7) roditelja u najmlađoj (18-25 godina) i najstarijoj skupini (više od 46 godina), 59.28% roditelja (N=115) u dobi od 26 do 35 godina te 33.51% (N=65) roditelja u dobi od 36 do 45 godina. Prema stupnju obrazovanja, najveći je udio visokoobrazovanih roditelja (N=78 ili 40.21%), potom roditelja sa srednjom stručnom spremom (N=70 ili 36.08%) te roditelja s višom ili prvostupničkom razinom obrazovanja (N=46 ili 23.71%).

3.2. Instrumenti istraživanja

U istraživanju je primijenjen upitnik općih podataka kojim su prikupljeni podaci o dobi, spolu i razini obrazovanja roditelja trima pitanjima zatvorenog tipa te podatak o spolu djeteta.

Za ispitivanje značajki roditeljstva primijenjen je upitnik MAPS (The Multidimensional Assessment of Parenting Scale, Parent i Forehand, 2017) kojim je moguće ispitati dvije domene roditeljstva – pozitivno roditeljstvo koje uključuje četiri faktora (toplinu, podršku, pozitivno potkrepljenje i proaktivno roditeljsko ponašanje) te negativno roditeljstvo koje uključuje tri faktora (hostilnost, permisivnost i fizičku kontrolu). Proaktivno roditeljstvo odnosi se na usmjerenost roditelja na dijete i odgovarajuće postupanje na anticipirane poteškoće (primjerice *Obrazložim svoje zahtjeve prema djetetu* ili *Upozorim dijete unaprijed kada je potrebno nešto učiniti*). Pozitivno potkrepljenje uključuje pohvaljivanje, nagrađivanje i druge oblike poticanja poželjnih ponašanja (primjerice *Ako moje dijete obavi svoje obveze, na neki način ću mu odati priznanje za to*). Toplina se odnosi na pokazivanje bliskosti i ljubavi prema djetetu (primjerice *Pokazujem djetetu ljubav tako da ga zagrlim, poljubim ili držim na rukama*), a podrška na interes za dijete i otvorenost za djetetove ideje (primjerice *Potičem dijete da priča o svojim problemima* ili *Poštujem djetetovo mišljenje i potičem ga da ga izrazi*). Među nepoželjnim ponašanjima roditelja, hostilnost se odnosi na pretjeranu kontrolu i intruzivnost u roditeljskom postupanju poput prijetnji i vikanja (primjerice *Vičem i derem se kada se moje dijete ružno ponaša* ili *EksploDIRAM od ljutnje prema djetetu*); fizička kontrola uključuje oblike tjelesnog kažnjavanja (primjerice *Pljusnem dijete rukom kada učini nešto pogrešno* ili *Koristim fizičko kažnjavanje (primjerice pljusku) za discipliniranje djeteta jer druge stvari koje sam pokušala/o nisu dale rezultata*); permisivnost se odnosi na nedostatak kontrole djetetovog

ponašanja (primjerice *Popustim djetetu kada napravi zbrku oko nečega* ili *Ako se moje dijete uzruja kada kažem “ne”, popustim mu*).

S obzirom da do sada upitnik nije preveden na hrvatski jezik, upitnik je preveden s engleskog na hrvatski jezik korištenjem standardnog postupka povratnog prijevoda kako bi se osigurala njegova usporedivost s izvornikom (Hui i Triandis, 1985; Van de Vijver i Hambleton, 1996). Upitnik se sastoji od 34 čestice, a zadatak je sudionika procijeniti koliko često su se ponašali na opisani način u posljednja dva mjeseca na skali od 1 do 5 gdje je 1 značilo nikada, a 5 uvijek. Iako je riječ o relativno novom upitniku, njegova primjena na uzorcima roditelja djece predškolske i školske (adolescentne) dobi pokazala je zadovoljavajuće metrijske značajke. Parent i Forehand (2017) su utvrdili pouzdanost tipa unutarnje konzistencije pojedinačnih skala (prema faktorima) veću od 0.77, a test-retest pouzdanost poviše 0.80 što upućuje na dobru pouzdanost upitnika. Autori su uputili na mogućnost opravdanosti korištenja širokih domena roditeljstva, kao i i pojedinačnih rezultata na užim faktorima.

Budući da je provjera pouzdanosti po pojedinim faktorima uputila na nisku pouzdanost na dvjema subskalama – toplini i podršci, provedena je konfirmatorna faktorska analiza na šest faktora pri čemu su svi faktori jednaki kao u izvorniku upitnika (Parent i Forehand, 2017), osim što su čestice koje se odnose na toplinu i podršku tretirane kao jedan faktor. Rezultati CFA su uputili na zadovoljavajuće pristajanje podataka u ovom istraživanju modelu sa šest faktora (RMSEA = .07; hi-kvadrat/df = 2.22) pa je formirano šest ukupnih rezultata, po tri za dvije široke domene roditeljstva (pozitivno/negativno) zbrajanjem odgovora na česticama koje su činile pojedine faktore. Deskriptivni parametri tako formiranih rezultata prikazani su unutar Tablice 1.

Tablica 1. *Deskriptivni pokazatelji podskala roditeljskog ponašanja*

	M (SD)	Broj čestica	Cronbach α	raspon	asimetričnost	spljoštenost
Toplina/podrška	28.50 (1.96)	6	.68	20-30	-1.56	2.33
Pozitivno potkrepljenje	18.81 (1.74)	4	.65	12-20	-2.00	4.26
Proaktivno ponašanje	25.34 (3.12)	6	.63	16-30	-.62	.07
Hostilnost	14.33 (3.48)	7	.65	6-23	.21	-.26
Permisivnost	16.66 (4.90)	7	.77	8-31	.52	-.07
Fizička kontrola	5.70 (2.41)	4	.83	4-15	1.59	2.04

Za procjenu djetetovog temperamenta, roditelji su ispunjavali EASI upitnik (Instrument of Child Temperament, Buss i Plomin, 1975, prema Sindik i Basta Frlić, 2008) koji ispituje četiri dimenzije – emocionalnost, aktivnost, socijabilnost i impulzivnost. Upitnik primijenjen u ovom istraživanju sastojao se od 20 čestica (Sindik i Basta Frlić, 2008), a zadatak je sudionika procijeniti odgovara li opisani način ponašanja njihovom djetetu na skali od 1 do 5 gdje 1 znači uopće ne, a 5 u potpunosti. Ranije primjene ovog upitnika uputile su na zadovoljavajuću pouzdanost tipa unutarnje konzistencije te test-retest pouzdanost (Matthiesen i Tambs, 1999; Sindik i Basta Frlić, 2008). S obzirom na teorijski model na kojem se temelji ovaj upitnik, njegove ranije empirijske primjene te zadovoljavajuće koeficijente pouzdanosti za četiri podskale, odnosno dimenzije temperamenta, formirana su četiri ukupna rezultata kao sume procjena na česticama koje čine pojedinu dimenziju. Treba napomenuti da je iz podskala emocionalnosti, aktivnosti i impulzivnosti izostavljena po jedna čestica zbog niže pouzdanosti. Deskriptivni pokazatelji podskala prikazani su u Tablici 2.

Tablica 2. *Deskriptivni pokazatelji podskala dječjeg temperamenta*

	M (SD)	Broj čestica	Cronbach α	raspon	asimetričnost	spljoštenost
emocionalnost	10.87 (3.74)	4	.67	4-19	.02	-.74
aktivnost	12.90 (3.75)	4	.57	4-20	-.11	-.66
socijabilnost	17.85 (6.09)	5	.88	5-25	-.67	-.89
impulzivnost	11.19 (3.94)	4	.75	4-20	.13	-.67

Za procjenu razvojnih obilježja djeteta, roditelji su ispunili upitnik koji se sastoji od 37 pitanja koja se odnose na različita područja razvoja djeteta (govor, fina motorika, kognitivne sposobnosti i sl.). Roditelji su procjenjivali razvijenost svakog obilježja na skali procjene od 1 do 5 gdje je 1 značilo uopće ne, a 5 u potpunosti. U upitniku je bilo 5 tvrdnji koje su se odnosile na razvoj govora (primjerice *Točno prepričava priču iz slikovnice*), pet tvrdnji koje su se odnosile na razvoj fine motorike (primjerice *Boji unutar zadane linije*), tri tvrdnje koje su se odnosile na samostalnost (primjerice *Samostalno je prilikom jela*), pet tvrdnji koje su se

odnosile na kognitivne sposobnosti (razumijevanje prostornih odnosa, analogija i sl., primjerice *Razlikuje prošlost i budućnost u smislu važnijih događaja*), sedam tvrdnji koje su se odnosile na socio-emocionalne kompetencije (primjerice *Iskazuje empatiju* ili *Poštuje prava i svojinu drugih*) te 12 tvrdnji koje su se odnosile na određene internalizirane i eksternalizirane poteškoće (primjerice *Nekontrolirano mokri* ili *Dijete ima izrazito slab ili pojačan apetit*).

Provjerom pouzdanosti čestica koje se odnose na jedan razvojni aspekt, utvrđena je visoka pouzdanost te su formirani rezultati po područjima razvoja čiji su deskriptivni parametri prikazani u Tablici 3.

Tablica 3. Deskriptivni pokazatelji podskala razvojnih značajki djeteta

	M (SD)	Broj čestica	Cronbach α	raspon	asimetričnost	spljoštenost
govor	18.71 (7.41)	5	.96	5-25	-.93	-.82
fina motorika	16.82 (5.69)	5	.78	5-25	-.63	-.82
samostalnost	11.31 (4.47)	3	.96	3-15	-.93	-.77
kognitivne sposobnosti	17.72 (7.08)	5	.94	5-25	-.68	-1.07
socio- emocionalne kompetencije	25.73 (9.42)	7	.95	7-35	-.86	-.81
poteškoće	27.42 (17.11)	12	.96	12-60	.86	-.91

3.3. Postupak istraživanja i analiza podataka

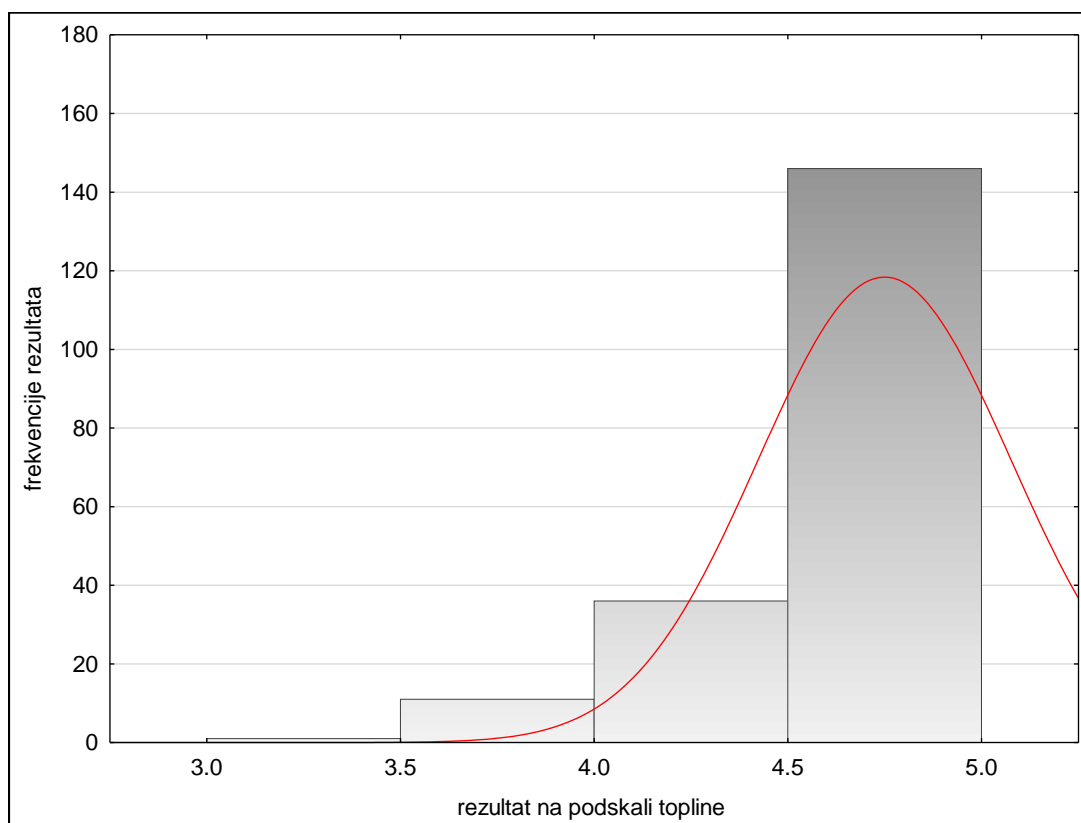
Istraživanje je provedeno on-line od 11. svibnja 2020. do 15. svibnja 2020. godine. U istraživanju su sudjelovali roditelji djece predškolske dobi, te je svakom sudioniku bila zajamčena anonimnost.

Budući da je većina varijabli imala parametre asimetričnosti i spljoštenosti u rasponu od -2 do +2, korišteni su parametrijski postupci. Za analizu prikupljenih podataka korištena je statistička aplikacija STATISTICA13. Podaci su analizirani primjenom deskriptivnih parametara (mjera središnjih vrijednosti i raspršenja rezultata), t-testova za utvrđivanje razlika između dječaka i djevojčica u procjenjivanim značajkama te korelacijskih analiza i hijerarhijskih regresijskih analiza za ispitivanje doprinosa temperamentalnih značajki i roditeljskih ponašanja objašnjenju individualnih razlika u razvojnim značajkama djece.

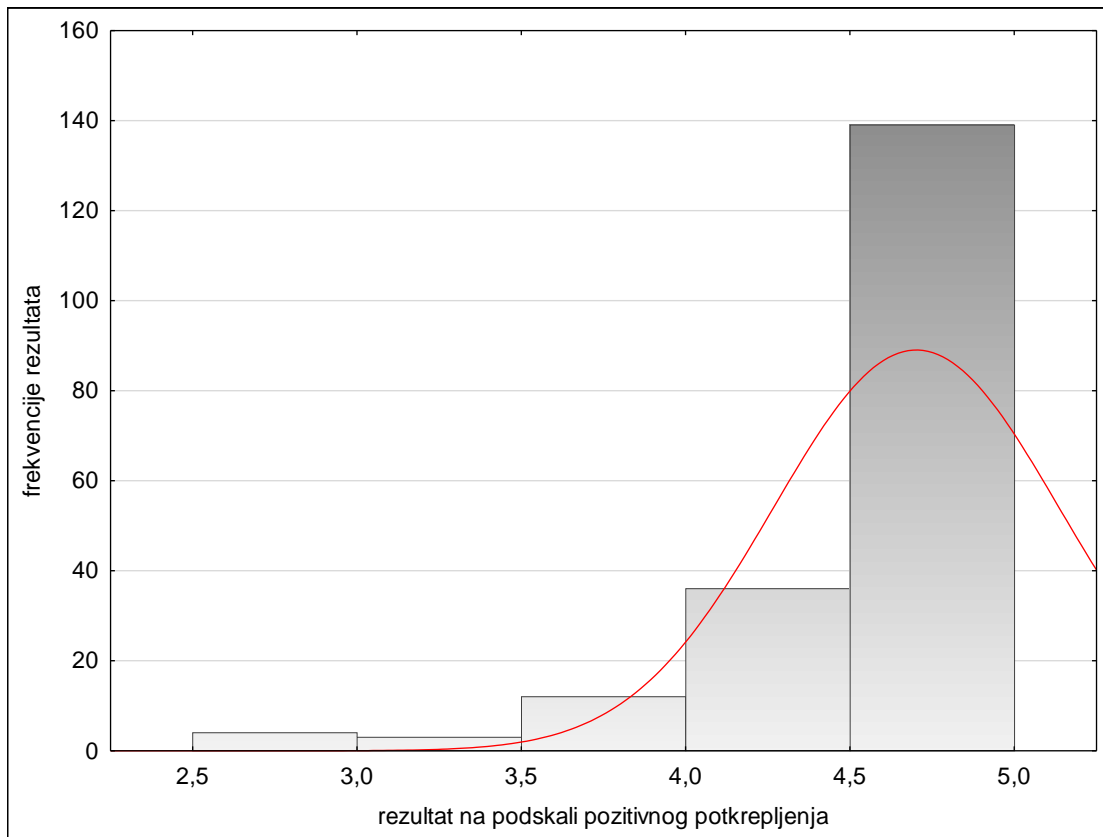
4. Rezultati istraživanja

U prvom dijelu, prikazane su raspodjele rezultata na podskalama roditeljskog ponašanja. Vidljivo je da većina roditelja pokazuje najveću zastupljenost odgovora na podskali roditeljske topline (primjerice *Moje dijete i ja se zagrlimo i poljubimo*) u rasponu od 4.0 do 5.0 s aritmetičkom sredinom od $M = 4.75$ što je prikazano na Slici 1. Iz opisanog grafa je također vidljivo da nitko od roditelja (0%) djetetu ne iskazuje nedovoljno roditeljske topline.

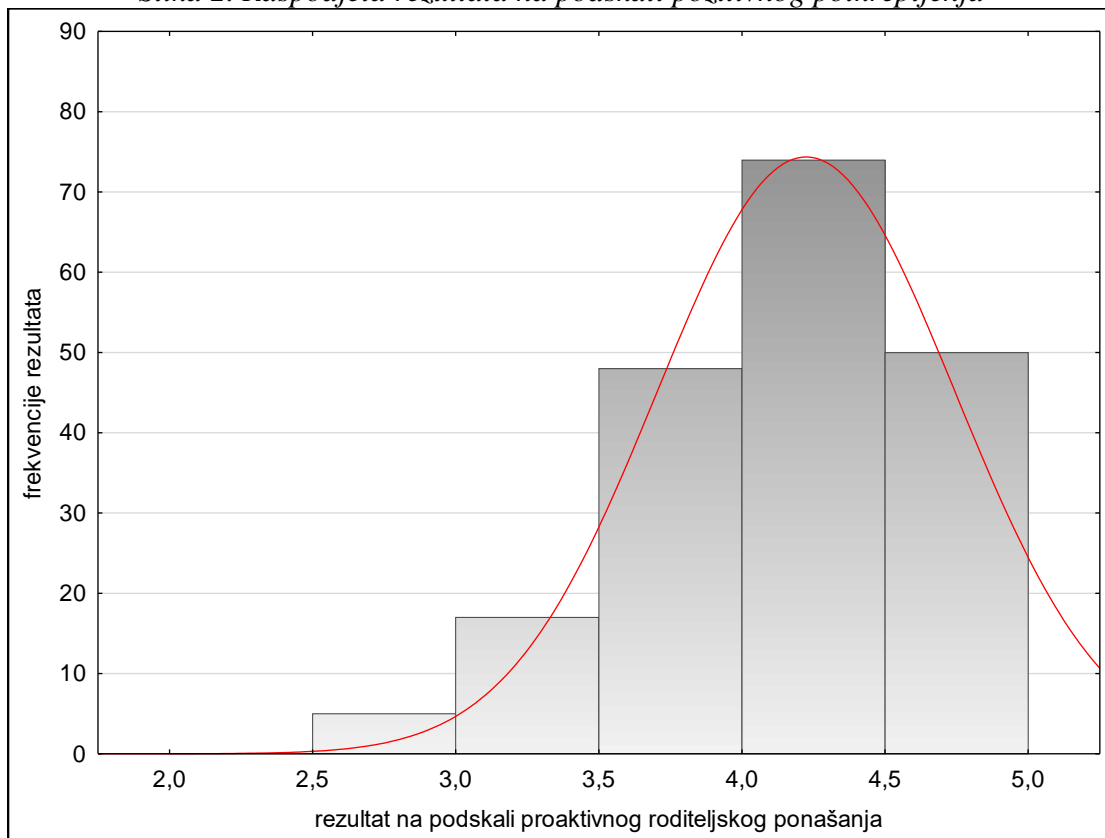
S obzirom na raspodjelu rezultata na podskali pozitivnog potkrepljenja većina roditelja pokazuje najveću zastupljenost odgovora (primjerice *Ako od djeteta nešto tražim i ono to učini, pohvalim ga što me je poslušao*) u rasponu od 4.45 do 5.0 što je prikazano na Slici 2. Iz Slike 3. vidljivo je kako je zastupljenost odgovora najveća u rasponu od 4.0 do 4.5, ali s relevantnim podacima u rasponu od 3.5 do 4.0 te od 4.5 do 5.0.

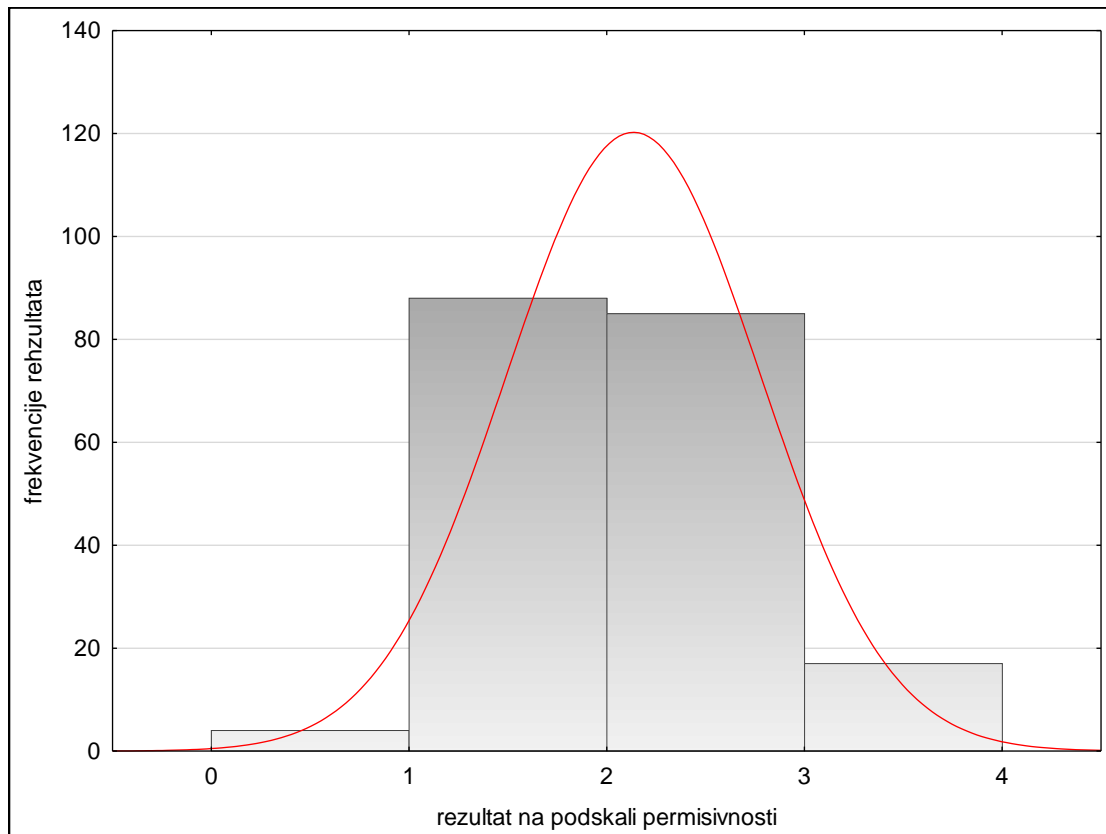
Slika 1. Raspodjela rezultata na podskali roditeljske topline

Slika 2. Raspodjela rezultata na podskali pozitivnog potkrepljenja

Slika 3. Raspodjela rezultata na podskali proaktivnog roditeljskog ponašanja

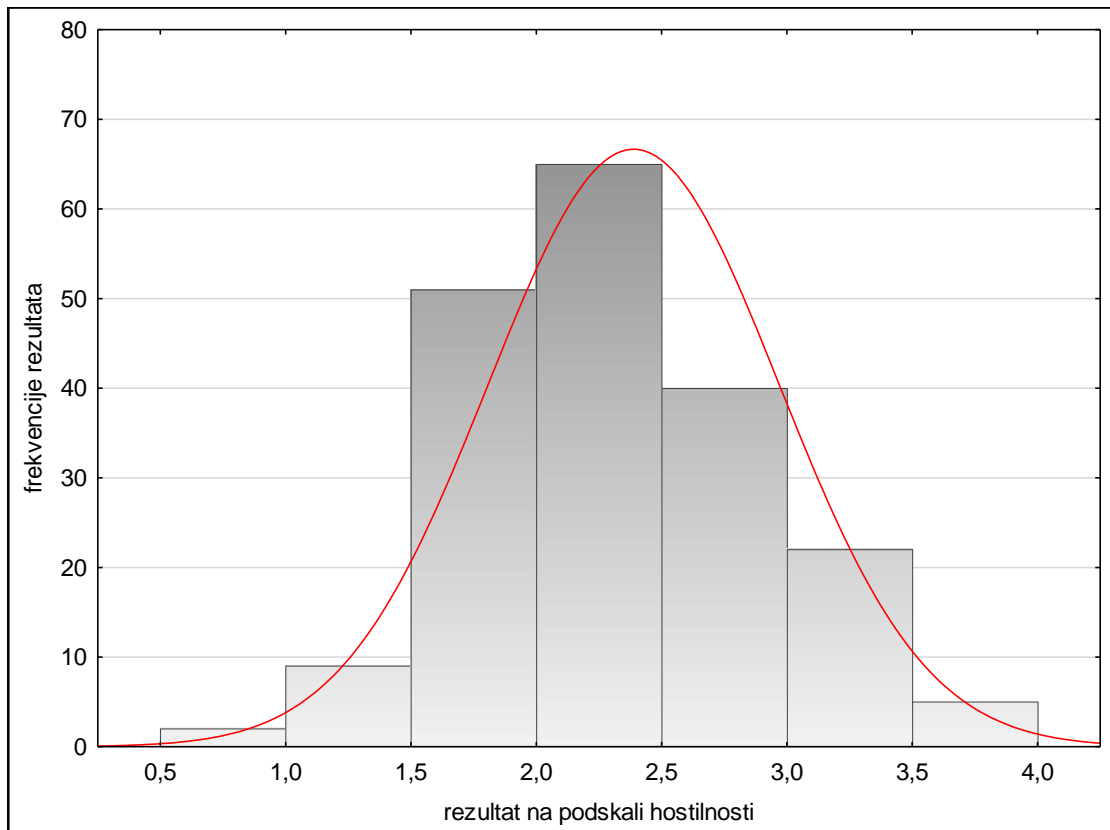

Slika 4. Raspodjela rezultata na podskali permisivnosti

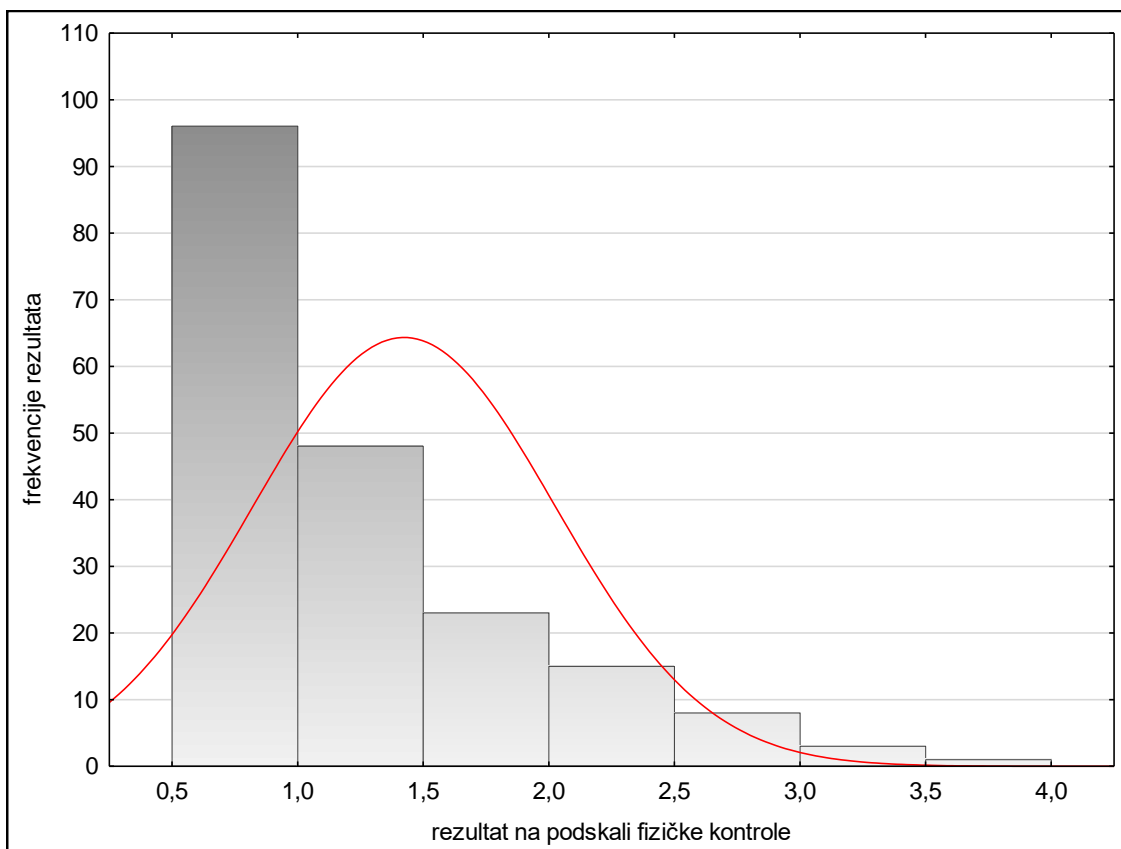
Rezultati na podskali permisivnosti (Slika 4.) ukazuju na podijeljena mišljenja roditelja (primjerice *Popustim djetetu kada napravi zbrku oko nečega*), pri čemu je frekvencija odgovora roditelja zastupljena u rasponu od 1 do 2, te od 2 do 3.

Raspodjela rezultata na podskali hostilnosti (Slika 5.) pokazuje frekvenciju s dominantnom prevalencijom odgovora (primjerice *Vičem i derem se kada se moje dijete ružno ponaša*) u rasponu od 2.0 do 2.5, te značajnom zastupljenosti od 1.5 do 2.0.

Iz Slike 6. na kojoj je prikazana raspodjela rezultata na podskali fizičke kontrole (primjerice *Koristim fizičko kažnjavanje kao način discipliniranja djeteta*), vidljiva je prevalencija odgovora u rasponu od 0.5 do 1.0, te od 1.0 do 1.5.

Slika 5. Raspodjela rezultata na podskali hostilnosti

Slika 6. Raspodjela rezultata na podskali fizičke kontrole

Kako bi se ispitalo postoji li povezanost između sociodemografskih obilježja roditelja i njihovih procjena roditeljskog ponašanja, izračunate su korelacije prikazane u Tablici 4. Značajna je povezanost utvrđena između spola roditelja i topline te permisivnosti pri čemu su višu razinu topline iskazale majke, kao i nižu razinu permisivnosti. Dob i razina obrazovanja roditelja nisu se pokazale povezanima s niti jednom varijablom roditeljskog ponašanja.

Tablica 4. *Povezanost između roditeljskih ponašanja i sociodemografskih obilježja roditelja*

	spol roditelja	dob roditelja	razina obrazovanja
toplina	.16*	.09	.05
pozitivno potkrepljenje	.05	.01	.01
proaktivno roditeljsko ponašanje	.18*	-.07	.12
permisivnost	-.19*	.09	.06
hostilnost	-.01	.07	.01
fizička kontrola	-.05	-.10	-.04

* $p < .05$

U Tablici 5. prikazani su rezultati t-testova kojima su uspoređena roditeljska ponašanja s obzirom na spol djeteta. Rezultati su pokazali kako nema razlike u procjeni niti jedne varijable roditeljskog ponašanja s obzirom na spol djeteta. Roditelji su jednako procijenili svoje roditeljsko postupanje bez obzira je li riječ o roditelju djevojčica ili dječaka.

Tablica 5. *Roditeljska ponašanja s obzirom na spol djeteta*

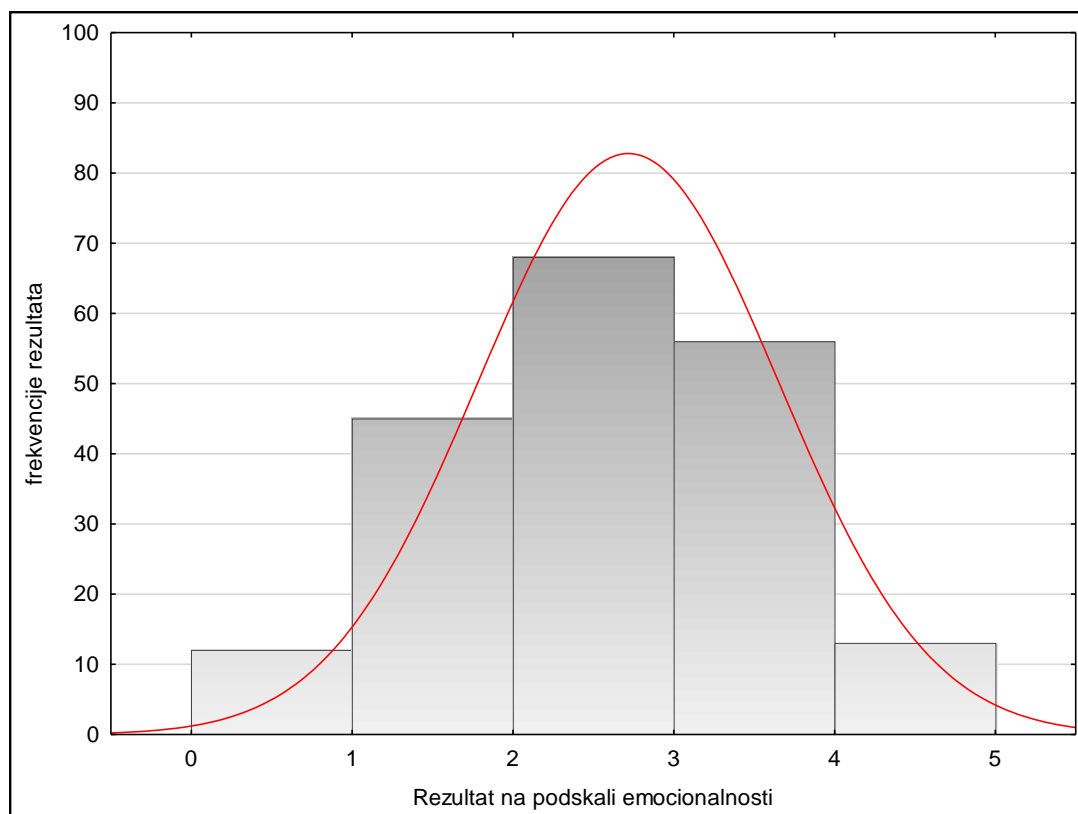
	M _{dječaci}	M _{djevojčice}	SD _{dječaci}	SD _{djevojčice}	t (df=192)
toplina	4.73	4.77	.36	.30	-1.01
pozitivno potkrepljenje	4.73	4.68	.44	.43	.78
proaktivno roditeljsko ponašanje	4.25	4.20	.51	.53	.75
permisivnost	2.13	2.14	.65	.65	-.05
hostilnost	2.41	2.37	.60	.57	.56
fizička kontrola	1.47	1.38	.63	.58	.97

Na Slikama 7-10 prikazane su raspodjele rezultata dimenzija dječjeg temperamenta. Na Slici 7. vidljiva je raspodjela rezultata na podskali emocionalnosti sa najvećom zastupljenošću odgovora u rasponu od 2 do 4 te srednjom procjenom od 2.72.

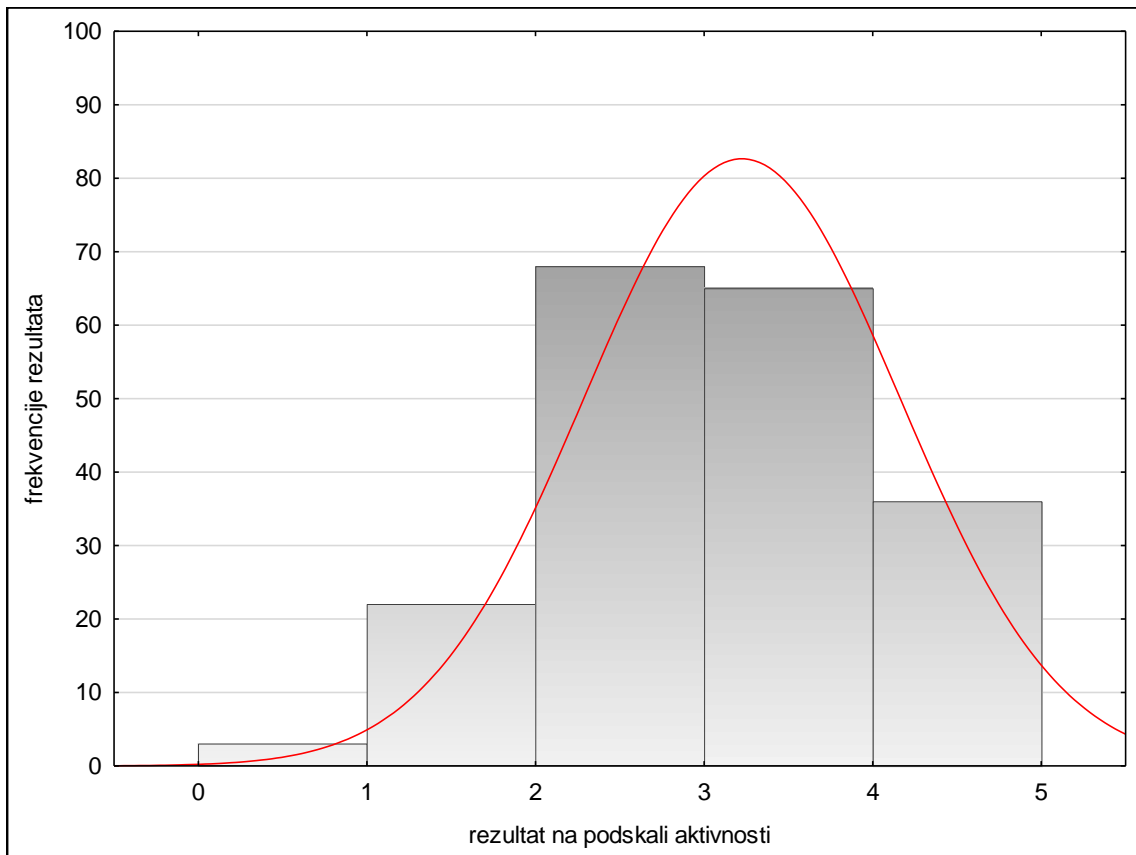
Dimenziju aktivnosti (primjerice *Voli ići vani i trčati čim se ujutro probudi* ili *Ne može mirno sjediti duže vrijeme*) roditelji su najvećim dijelom procijenili u rasponu od 2 do 4, sa srednjom procjenom od 3.23 što je prikazano na Slici 8. Djeca koja su procijenjena visoko na ovoj dimenziji vrlo su aktivna, dok manje aktivna djeca više vole mirnije aktivnosti.

Na Slici 9. prikazana je raspodjela rezultata na podskali socijalnosti (primjerice *Lako stječe prijatelje* ili *Sramežljivo je* ili *Teži samostalnosti*), te je vidljiva najveća zastupljenost odgovora u rasponu od 4 do 5, s prosječnom procjenom od 3.5.

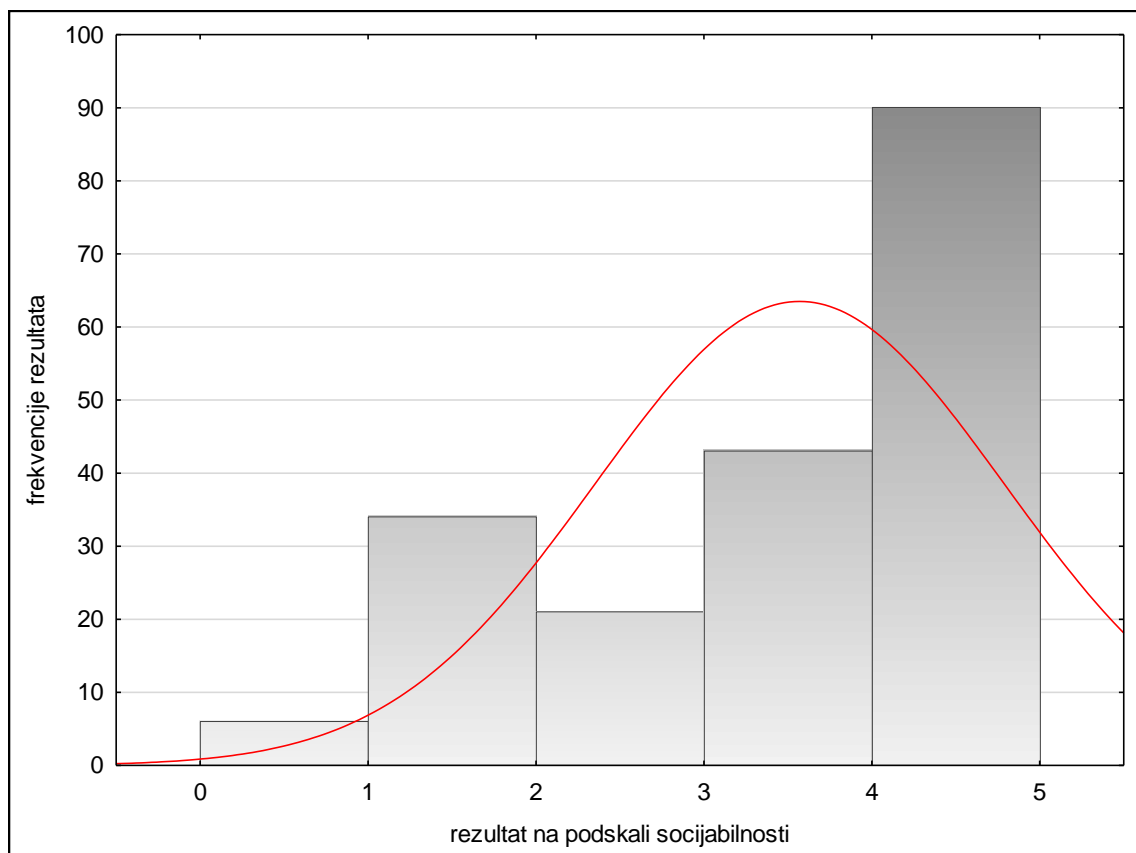
Rezultati na podskali impluzivnosti (primjerice *Učenje samokontrole mu je teško* ili *Lako/brzo postane mu dosadno*) ukazuju na najveću zastupljenost odgovora u rasponu od 2 do 3, s prosječnom procjenom od 2.75.

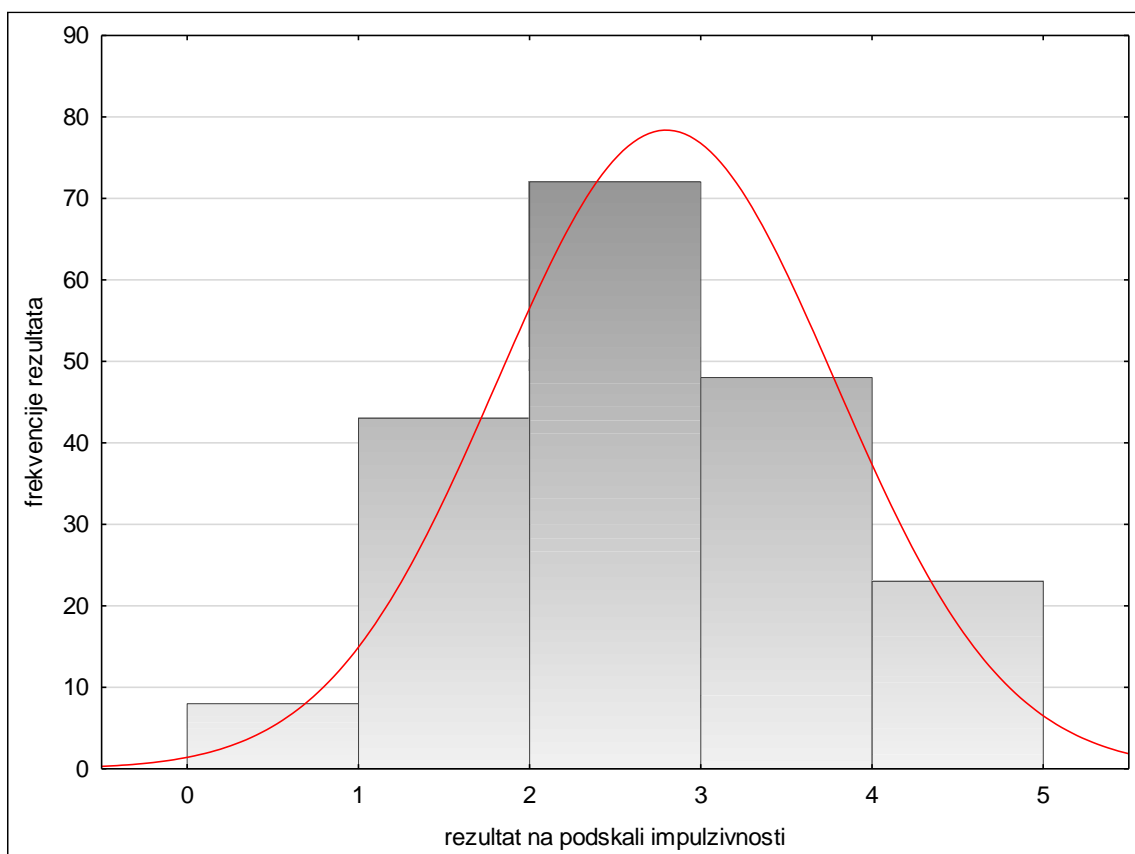
Slika 7. Raspodjela rezultata na podskali emocionalnosti

Slika 8. Raspodjela rezultata na podskali aktivnosti

Slika 9. Raspodjela rezultata na podskali socijabilnosti

Slika 10. Raspodjela rezultata na podskali impulzivnosti

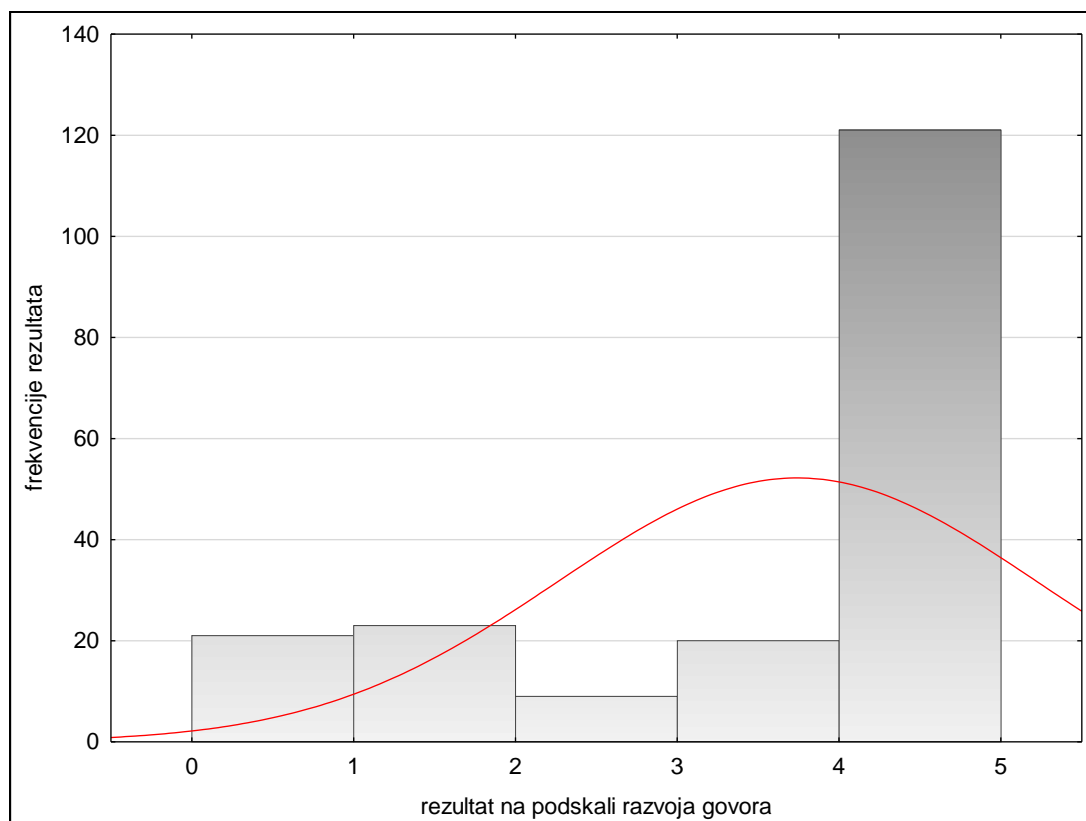
Razlike u roditeljskoj procjeni dječjeg temperamenta s obzirom na spol djeteta prikazane su u Tablici 6. Slično kao i kod procjena roditeljskog ponašanja, rezultati su pokazali kako su roditelji jednakim procijenili pojedine dimenzije temperamenta i kod dječaka i kod djevojčica.

Tablica 6. Usporedba roditeljskih procjena dječjeg temperamenta s obzirom na spol djeteta (rezultati t-testova)

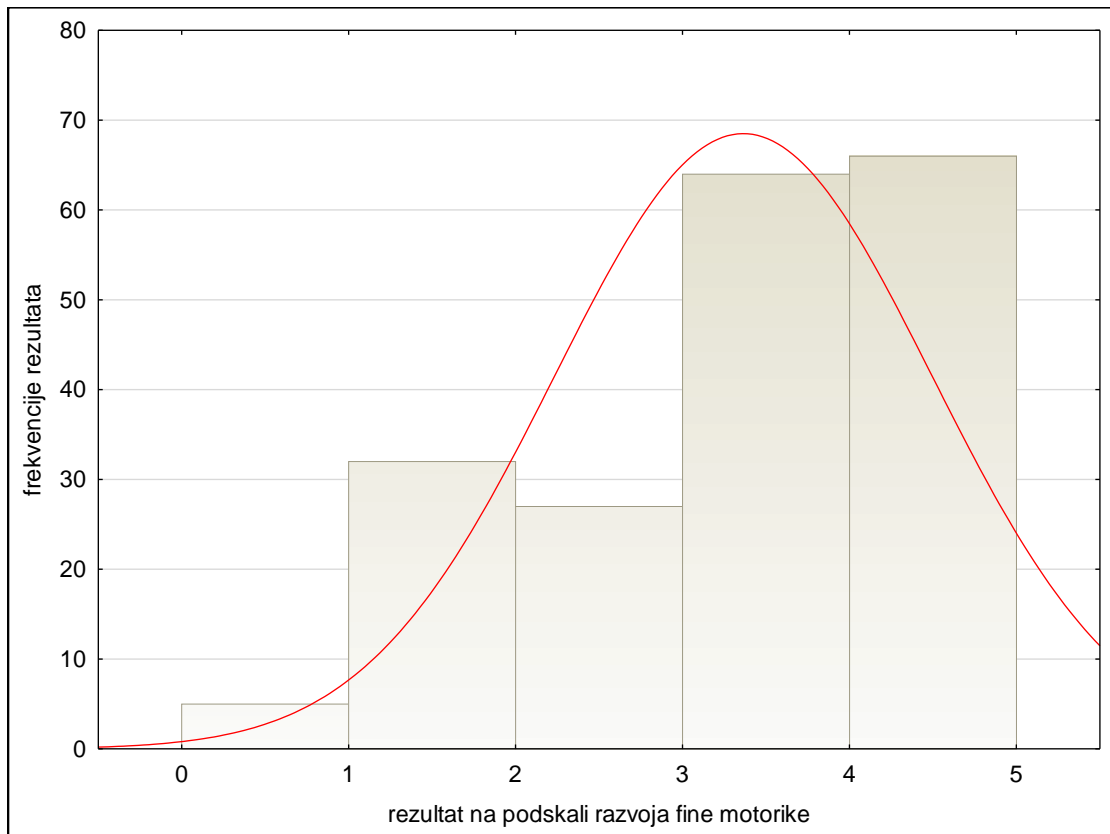
	$M_{\text{dječaci}}$	$M_{\text{djevojčice}}$	$SD_{\text{dječaci}}$	$SD_{\text{djevojčice}}$	t (df=192)
emocionalnost	2.73	2.71	.95	.92	.19
aktivnost	3.31	3.14	.89	.98	1.27
socijabilnost	3.59	3.55	1.23	1.20	.21
impulzivnost	2.85	2.75	.99	.99	.73

Na Slikama 11-16 su prikazane raspodjele rezultata s obzirom na razvojna obilježja djece. Raspodjela rezultata na podskali razvoja govora (Slika 11.) prikazuje najveću zastupljenost odgovora u rasponu od 4 do 5, s prosječnom procjenom od 3.75. Na podskali razvoja fine motorike (Slika 12.) najviše je procjena u rasponu od od 3 do 5, s prosječnom procjenom od 3.25.

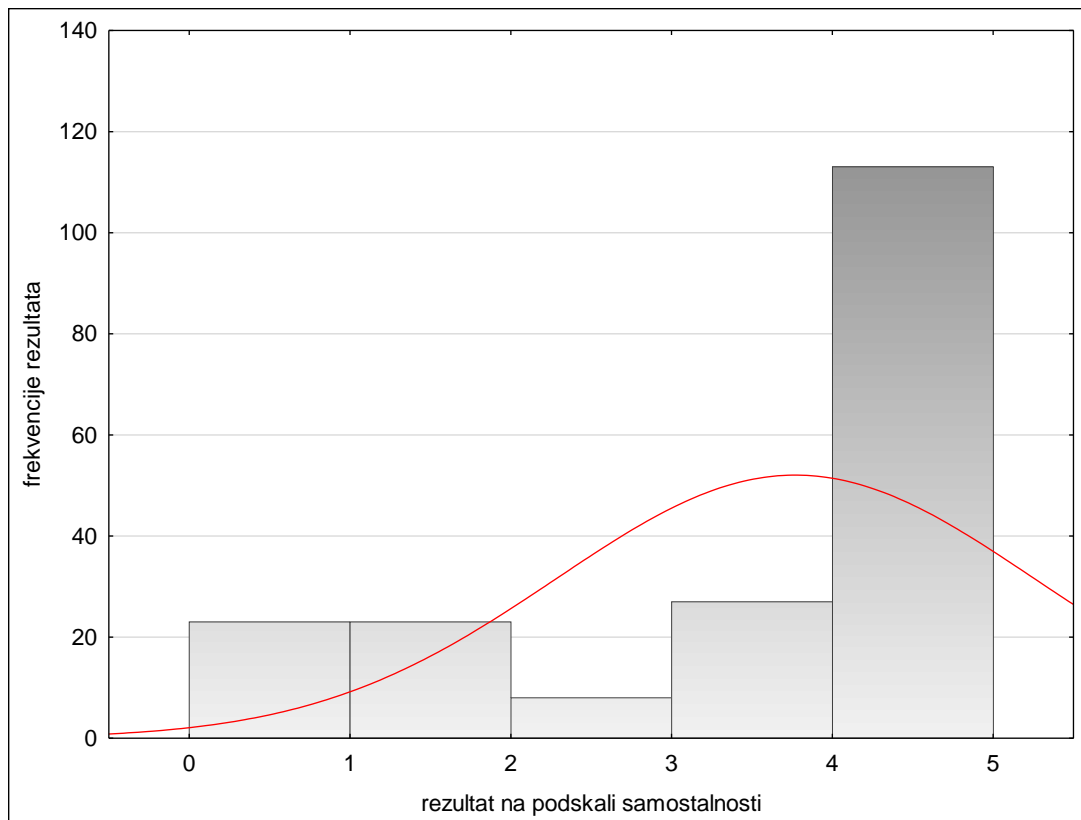
Na Slici 13. prikazana je raspodjela rezultata na podskali samostalnosti s prevalencijom odgovora u rasponu od 4 do 5, te prosječnom procjenom 3.75. Na podskali razvoja kognitivnih sposobnosti (Slika 14.) najviše je odgovora od 4 do 5, s prosječnom procjenom od 3.5. Na podskali razvoja socio-emocionalnih kompetencija (Slika 15.) vidljiva je najveća zastupljenost odgovora od 4 do 5 uz prosječnu procjenu od 3.75. Slika 16. prikazuje najveću zastupljenost odgovora na podskali razvojnih poteškoća od 1 do 2, s prosječnom procjenom od 2.25.

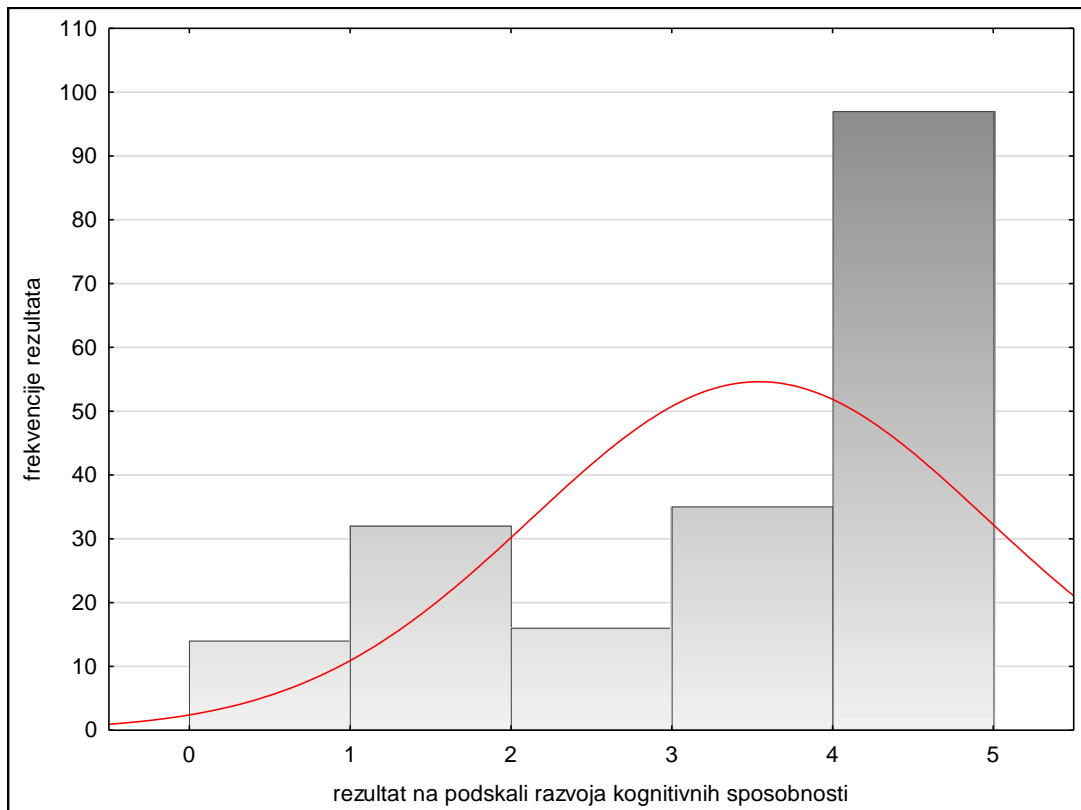
Slika 11. Raspodjela rezultata na podskali razvoja govora

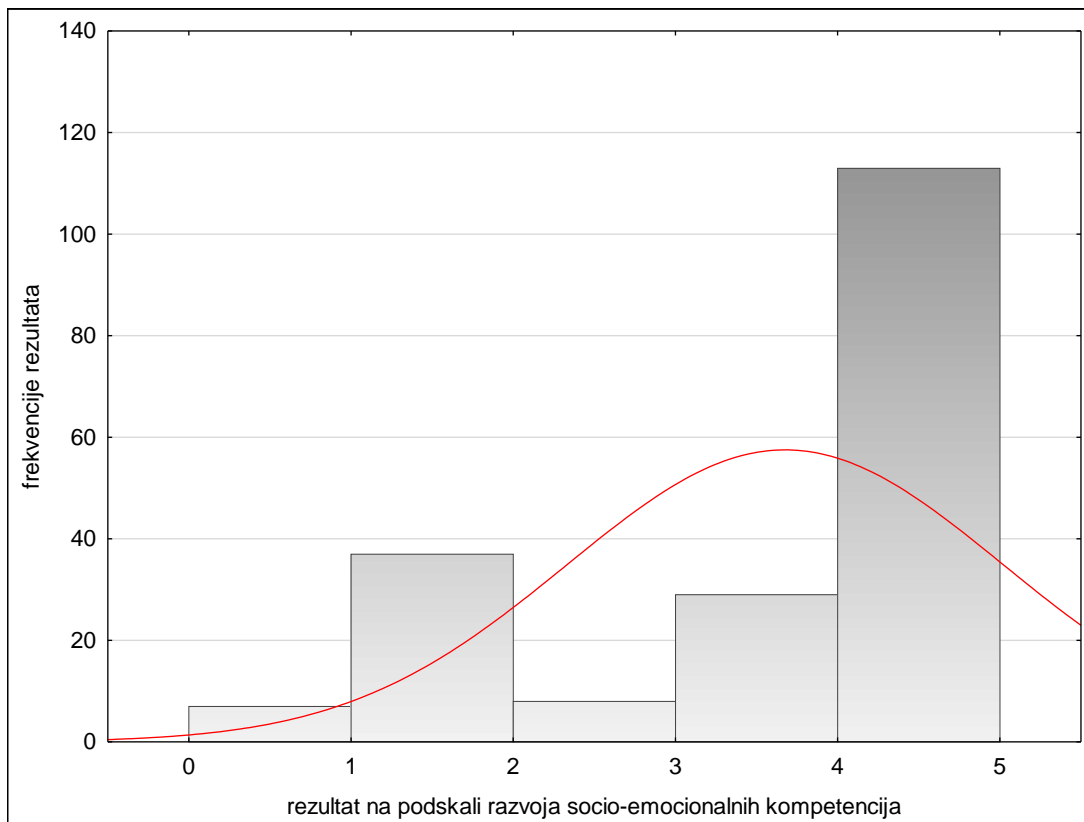
Slika 12. Raspodjela rezultata na podskali razvoja fine motorike

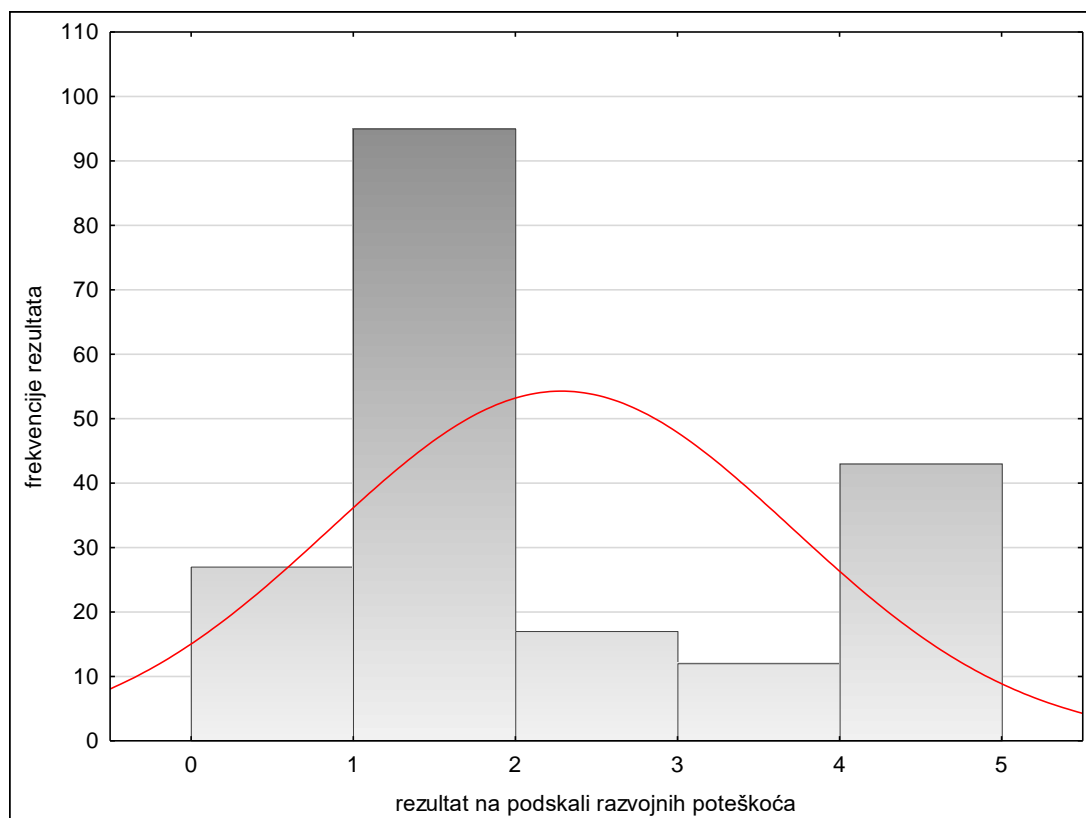
Slika 13. Raspodjela rezultata na podskali samostalnosti

Slika 14. Raspodjela rezultata na podskali razvoja kognitivnih sposobnosti

Slika 15. Raspodjela rezultata na podskali razvoja socioemocionalnih kompetencija

Slika 16. Raspodjela rezultata na podskali razvojnih poteškoća

Kako bi se ispitalo razlikuju li se procjene roditelja o razvojnim značajkama djece s obzirom na spol djece, nisu utvrđene razlike, odnosno roditelji su jednakim procijenili razvijenost svih područja bez obzira je li riječ o dječacima ili djevojčicama.

Tablica 7. Usporedba roditeljskih procjena razvojnih značajki s obzirom na spol djeteta (rezultati t-testova)

	M _{dječaci}	M _{djevojčice}	SD _{dječaci}	SD _{djevojčice}	t (df=192)
govor	3.75	3.74	1.40	1.56	.05
motorika	3.26	3.47	1.08	1.18	-1.32
samostalnost	3.77	3.78	1.44	1.53	-.03
kognitivne sposobnosti	3.50	3.59	1.39	1.45	-.45
socio-emocionalne kompetencije	3.71	3.64	1.29	1.41	.38
razvojne poteškoće	2.23	2.34	1.38	1.47	-.05

U Tablici 8. prikazana je matrica korelacija svih varijabli u istraživanju. Utvrđen je niz značajnih koeficijenata korelacije te će se u nastavku istaknuti oni značajni. Dimenzija aktivnosti temperamenta statistički je značajno pozitivno povezana s hostilnosti roditelja ($r = .18, p < .05$), kao i s fizičkom kontrolom ($r = .20, p < .05$). Dakle, roditelji koji su svoja ponašanja procijenili više hostilnima te češće koriste fizičku kontrolu, ujedno su procijenili i višu razinu aktivnosti kao obilježja temperamenta djeteta. Nadalje, razvoj govora ($r = -.62, p < .05$), razvoj fine motorike ($r = -.52, p < .05$), razvoj samostalnosti ($r = -.60, p < .05$), kognitivne sposobnosti ($r = -.57, p < .05$) i socio-emocionalne kompetencije ($r = -.66, p < .05$) statistički su značajno negativno povezane s dimenzijom emocionalnosti. To upućuje na zaključak da su roditelji koji su djecu procijenili višim procjenama na dimenziji emocionalnosti kao obilježja temperamenta ujedno procijenili nižim razvojna postignuća djeteta u većini područja. Slično tome, utvrđena je pozitivan povezanost između dimenzije emocionalnosti i razvojnih poteškoća ($r = .70, p < .05$). Razvoj govora ($r = .16, p < .05$), razvoj fine motorike ($r = .27, p < .05$), razvoj samostalnosti ($r = .19, p < .05$) i socio-emocionalne kompetencije ($r = .24, p < .05$) pokazali su se statistički značajno pozitivno povezani s dimenzijom aktivnosti, dok su se razvojne poteškoće ($r = -.18, p < .05$) pokazale statistički značajno negativno povezane s istom dimenzijom temperamenta. Razvoj govora ($r = .78, p < .05$), razvoj fine motorike ($r = .73, p < .05$), razvoj samostalnosti ($r = .80, p < .05$), kognitivne sposobnosti ($r = .73, p < .05$), socio-emocionalne kompetencije ($r = .83, p < .05$) pokazali su se statistički značajno pozitivno povezani s dimenzijom socijalnosti, dok su se razvojne poteškoće ($r = -.81, p < .05$) pokazale statistički značajno negativno povezane s dimenzijom socijalnosti. Nadalje, razvoj govora ($r = -.44, p < .05$), razvoj fine motorike ($r = -.32, p < .05$), razvoj samostalnosti ($r = -.39, p < .05$), kognitivne sposobnosti ($r = -.43, p < .05$), socio-emocionalne kompetencije ($r = -.40, p < .05$) pokazali su se statistički značajno negativno povezani s dimenzijom impluzivnosti, dok su se razvojne poteškoće ($r = .47, p < .05$) pokazale statistički značajno pozitivno povezane s dimenzijom impluzivnosti.

Tablica 8. *Matrica korelacija varijabli u istraživanju*

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
1.toplina															
2.pozitivno potkrepljenje	.55*														
3.proaktivno ponašanje	.43*	.42*													
4.permisivnost	-.08	-.10	-.27*												
5.hostilnost	-.25*	-.19*	-.18*	.40*											
6.fizička kontrola	-.28*	-.28*	-.19*	.17*	.51*										
7.emocionalnost	-.02	-.02	-.07	.11	.05	.02									
8.aktivnost	-.08	-.05	-.01	.06	.18*	.20*	.05								
9.socijabilnost	-.10	-.00	-.02	.01	.14	.12	-.60*	.30*							
10.impulzivnost	-.07	-.01	-.08	.10	.06	.11	.60*	.38*	-.34*						
11.razvoj govora	-.02	.01	-.02	.05	.07	.04	-.62*	.16*	.78*	-.44*					
12.razvoj fine motorike	-.08	-.02	-.07	.13	.10	.12	-.52*	.27*	.73*	-.32*	.85*				
13.razvoj samostalnosti	-.08	-.03	-.02	.05	.09	.09	-.60*	.19*	.80*	-.39*	.89*	.84*			
14.kognitivne sposobnosti	-.06	.00	.02	.12	.09	.07	-.57*	.11	.73*	-.43*	.90*	.85*	.89*		
15.socio-emocionalne kompetencije	-.03	-.01	-.01	.02	.06	.10	-.66*	.24*	.83*	-.40*	.90*	.84*	.90*	.85*	
16.razvojne poteškoće	.05	-.01	-.02	.02	-.07	-.07	.70*	-.18*	-.81*	.47*	-.89*	-.77*	-.86*	-.80*	-.89*

* $p < .05$

U Tablici 9. prikazani su rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza s razvojnim obilježjima kao kriterijima te roditeljskim ponašanjima i dječjim temperamentom kao prediktorskim varijablama. U prvom bloku uvedene su varijable temperameta koje su značajno doprinjele objašnjenju razvojnih ishoda svih mjerenih područja. Pri tome je samostalni značajni prediktorski potencijal imala socijabilnost za sva razvojna područja, dok su se ostale dimenzije temperameta pokazale značajnima za pojedina područja razvoja. Tako je emocionalnost značajan negativni prediktor razvoju govora, samostalnosti, socio-emocionalnih vještina, odnosno pozitivan prediktor za razvojne poteškoće. Aktivnost je značajan prediktor samo razvoju fine motorike, dok je impulzivnost, kao dimenzija temperameta, značajno objasnila dio varijance razvoja govora, kognitivnih sposobnosti te razvojnih poteškoća. Uvođenjem roditeljskih varijabli, u drugom koraku analize, nije došlo do značajnih promjena koeficijenata multiple korelacije, što upućuje na zaključak da roditeljska ponašanja ne objašnjavaju individualne razlike u razvojnim ishodima povrh temperameta. Ukupno su odabrani prediktori objasnili visokih 59% do 74% varijance kriterija što se može gotovo u cijelosti pripisati dimenzijama temperameta djeteta, procijenjenima od strane roditelja.

Tablica 9. Rezultati HRA s razvojnim obilježjima djeteta kao kriterijima

	govor	fina motorika	samostalnost	kognitivne sposobnosti	socio- emoc. vještine	poteškoće
1.korak -						
temperament						
emocionalnost	-.15*	-.11	-.13*	-.11	-.22*	.26*
aktivnost	.05	.15*	.04	.00	.09	-.08
socijabilnost	.62*	.58*	.67*	.62*	.64*	-.58*
impulzivnost	-.16*	-.11	-.11	-.15*	-.08	.15*
R (R ²)	.81 (.66)	.75 (.56)	.81 (.66)	.76 (.58)	.86 (.73)	.86 (.74)
F (df)	91.46* (4,189)	59.90* (4,189)	91.75* (4,189)	64.53* (4,189)	130.0* (4,189)	131.93* (4,189)
2.korak –						
roditeljska ponašanja						
emocionalnost	-.16*	-.12	-.13*	-.12	-.22*	.26*
aktivnost	.06	.16*	.04	.00	.10*	-.08
socijabilnost	.62*	.57*	.67*	.60*	.65*	-.58*
impulzivnost	-.17*	-.13	-.11	-.16*	-.09	.16*
toplina	.04	-.02	-.01	-.05	.04	.01
pozitivno	.01	.03	-.01	.01	-.01	-.02
potkrepljenje						
proaktivno	-.04	-.04	.00	.07	-.02	.00
ponašanje						
permisivnost	.08	.16*	.08	.18*	.06	-.02
hostilnost	-.03	-.10	-.04	-.05	-.08	.03
fizička	-.02	.06	.02	.02	.05	-.02
kontrola						
R (R ²)	.82 (.67)	.77 (.59)	.82 (.67)	.78 (.60)	.86 (.74)	.86 (.74)
ΔR ²	.01	.03	.01	.02	.01	.00
F (df)	36.97* (10,183)	25.93* (10,183)	36.47* (10,183)	27.75* (10,183)	52.39* (10,183)	51.34* (10,183)

* $p < .05$

5. Rasprava

Glavni problem istraživanja bio je ispitati povezanost dimenzija temperamenta, percepcije roditeljskog ponašanja i razvojnih značajki djeteta te utvrditi doprinose li roditeljska ponašanja objašnjenju razvojnih ishoda kod djece predškolske dobi i povrh djetetovih temperamentalnih obilježja. Prije analize glavnog problema, željelo se ispitati postojanje povezanosti temperamentalnih značajki djeteta i roditeljskog ponašanja, kao i postojanje povezanosti temperamentalnih značajki i razvojnih ishoda djece.

U raspravi će se prvo komentirati analize s obzirom na spol djece i roditelja te drugih sociodemografskih značajki roditelja koje su zahvaćene ovim istraživanjem.

Rezultati usporedbe procjena roditelja o temperamentalnim obilježjima dječaka i djevojčica nisu pokazali značajne razlike s obzirom na spol djeteta. Ovi rezultati odstupaju od očekivanja temeljenima na dobro dokumentiranim ranim spolnim razlikama u temperamentu na koja upućuju rezultati ranijih istraživanja. Naime, meta-analiza spolnih razlika u ranom temperamentu (Else-Quest, Shibley Goldsmith, Van Hulle, 2006) jasno je uputila na spolne razlike koje su najočitije u dimenzijama kontrole s naporom, surgencije i aktivnosti. Rezultati ovoga istraživanja nisu potvrdili te razlike što je vjerojatno posljedica različitih metodoloških aspekata istraživanja. Naime, u ovom su istraživanju djetetov temperament procjenjivali jedino roditelji i to putem instrumenta za procjenu dimenzija temperamenta prema EASI modelu. Osim razlike u teorijskom modelu, valja istaknuti da je upravo način procjene (od strane roditelja) vrlo važan u procjenjivanju djetetovih obilježja. Stoga bi u narednim istraživanjima trebalo uključiti i procjene odgojitelja ili drugih stručnih osoba što sugeriraju i drugi autori (Sindik i Basta-Frljić, 2008; Tatalović Vorkapić i Lončarević, 2015).

Rezultati analize roditeljskih ponašanja s obzirom na spol djeteta pokazali su kako se roditeljska ponašanja ne razlikuju značajno kada je riječ o djevojčicama i dječacima. Dakle, roditelji su procijenili i pozitivne (toplina, proaktivno roditeljsko ponašanja, pozitivno potkrepljenje) i negativne (fizička kontrola, permisivnost, hostilnost) aspekte roditeljskih ponašanja jednakima bez obzira je li riječ o dječaku ili djevojčici. Nadalje, roditeljske usporedbe u ponašanjima su uputile na zaključak da se majke i očevi razlikuju u toplini i proaktivnom roditeljskom ponašanju koje su višima procijenile majke u odnosu na očeve, odnosno u permisivnosti koja je procijenjena višom u očeva. U ostalim trima dimenzijama roditeljskog ponašanja nisu utvrđene značajne razlike između majki i očeva. Rezultat koji upućuje na to da su majke u odnosu na očeve toplije i sklonije proaktivnom roditeljskom ponašanju u skladu je s očekivanjima i rezultatima ranijih istraživanja. Tako je u istraživanju

Maglica, Reić Ercegovac i Ljubetić (2020) pokazano kako su majke u odnosu na očeve empatičnije prema djeci predškolske dobi i imaju više razumijevanja što donekle odgovara dimenziji roditeljske topline. Kada je riječ o permisivnosti, moguće je da majke, budući da provode značajno više vremena u interakciji s djecom predškolske dobi u odnosu na očeve više inzistiraju na poštivanju pravila i manje su sklone permisivnom pristupu. Moguće je i da su majke u većini obitelji na određeni način te koje preuzimaju ulogu postavljanja granica pa se posljedično percipiraju manje permisivnima. Očevi su tijekom predškolske dobi obično više uključeni u aktivnosti koje se odnose na igru i bavljenje različitim aktivnostima pa je moguće i prostor za permisivnost naspram postavljanja i održavanja granica i pravila ponašanja manji kod očeva nego kod majki.

Treba napomenuti da rezultati nisu uputili na povezanost između dobi ili razine obrazovanja roditelja te bilo koje od šest dimenzija roditeljskog ponašanja. Iako se moglo očekivati da će mlađi roditelji pokazivati višu razinu permisivnosti, zbog manjka vještina i više razine stresa (Kušević, 2009) ili da će roditelji višeg stupnja obrazovanja pokazivati višu razinu proaktivnog roditeljskog ponašanja zbog veće motiviranosti u pogledu razvoja pedagoške kompetencije (Kesselring i sur., 2012, prema Šimić i Ljubetić, 2018), dobiveni rezultati možda su posljedica relativno malog varijabiliteta u obje navedene sociodemografske varijable.

Suprotno očekivanjima, rezultati povezanosti između dimenzija temperamenta i roditeljskih ponašanja, uputili su na značajnu povezanost dimenzije aktivnosti te dviju dimenzija roditeljskog ponašanja – hostilnosti i fizičke kontrole. Drugim riječima, roditelji koji su procijenili višu razinu aktivnosti djeteta ujedno češće koriste fizičku kontrolu i pokazuju hostilnost prema djetetu. U svim ostalim kombinacijama, nije utvrđena značajna povezanost između procijenjenog temperamenta djeteta te roditeljskih postupanja. Dobiveni rezultat o povezanosti aktivnosti i hostilnosti te fizičke kontrole ne iznenađuje budući da vjerojatno roditelji koji su procijenili visoku razinu aktivnosti djeteta (ne može sjediti, voli trčati, nemir, stalna potreba za kretanjem) smatraju da je fizička kontrola odgovarajući postupak u pokušaju reguliranja djetetovog ponašanja. Moguće je i da takva visoka aktivnost kod roditelja izaziva stres na koji reagiraju hostilnošću u nemogućnosti da primjerenije reagiraju na djetetove potrebe. Izostanak povezanosti između ostalih dimenzija temperamenta i roditeljskih ponašanja nije sasvim u skladu s modelima roditeljstva koji predviđaju da temperament djeteta u određenoj mjeri oblikuje roditeljska ponašanja. Primjerice, prema modelu determinanti roditeljskog ponašanja (Belsky, 1984, prema Macuka, 2010) pored osobina roditelja, i temperamentalne značajke djeteta predstavljaju značajnu odrednicu roditeljskog ponašanja, slično kao i prema integrativnom modelu roditeljstva kojeg predlažu Obradović i Čudina

Obradović (2003). Ipak, dosadašnjim se istraživanjima rijetko ispitala neposredna povezanost djetetovog temperamenta i roditeljskih postupanja a veliki broj istraživanja u području roditeljstva usmjeravao se na proučavanje posljedica roditeljskog ponašanja na prilagodbu djeteta, dok se manji broj istraživanja bavio pitanjem što uzrokuje roditeljsko ponašanje (Macuka, 2010). U pogledu temperamenta, bitno je napomenuti kako je većina dosadašnjih istraživanja temperamenta obuhvaćala djecu rane i školske dobi, za razliku od predškolske (Sindik i Basta-Frljić, 2008). Razlog nekonzistentnosti dobivenih rezultata može proizlaziti i iz meta-emocija procjenjivača, u ovom slučaju roditelja, objašnjava Brajša-Žganec (2002, prema Sindik i Basta-Frljić, 2008), no također je moguće da su sudionici odabirali društveno poželjne odgovore. Ipak, ponašanje djeteta koje se procjenjuje u samo jednom situacijskom sklopu (kod kuće) ne mora dati realan uvid u djetetov ponašnji stil. Štoviše, Tatalović Vorkapić i Lončarević (2015) naglašavaju da je prilikom procjenjivanja djetetovog temperamenta prikladnije uzeti procjene odgojitelja djece predškolskog uzrasta, za razliku od procjena roditelja.

Za procjenu povezanosti temperamentalnih značajki i razvojnih ishoda djece, rezultati ovog istraživanja su pokazali statistički značajnu povezanost između većine varijabli. Iz tablice interkorelacija (Tablica 8.) vidljivo je da su sve razvojne značajke djeteta izuzev kognitivnih sposobnosti (govor, fina motorika, razina samostalnosti, kognitivne i socio-emocionalne sposobnosti) statistički značajno pozitivno povezane s dimenzijama socijalnosti i aktivnosti, dok su te iste razvojne značajke statistički značajno negativno povezane s dimenzijama emocionalnosti i impluzivnosti. Pored toga, određene internalizirane i eksternalizirane poteškoće pokazale su se statistički značajno pozitivno povezane s dimenzijama emocionalnosti i impluzivnosti, dok su se s preostale dvije dimenzije temperamenta pokazale statistički značajno negativno povezane. Macuka (2008) naglašava kako se eksternalizirani poremećaji manifestiraju kao nedovoljno kontrolirana ponašanja koja su usmjerena prema van, dok se internalizirani poremećaji manifestiraju kao unutarnje reakcije (strah, panika, anksioznost i sl.). Slično rezultatima ovoga istraživanja, istraživanje koje su proveli Sindik i Basta-Frljić (2007) pokazuje povezanost razvojnih problema s tri dimenzije temperamenta: impluzivnost, emocionalnost i aktivnost.

Suprotno očekivanjima, rezultati hijerarhijske regresijske analize (Tablica 9) pokazali su da unošenjem varijable roditeljskog ponašanja ne dolazi do značajne promjene koeficijenata multiple korelacije što upućuje na zaključak da roditeljska ponašanja ne doprinose značajno objašnjenju individualnih razlika u razvojnim obilježjima djece povrh dimenzija temperamenta.

Prije zaključka, valja se osvrnuti na nedostatke provedenog istraživanja koji se odnose na veličinu i strukturu uzorka, odnosno činjenicu da je riječ o pristranom i relativno malom uzorku te da su sudjelovale uglavnom majke. Nadalje, sve su varijable rezultat samoprocjena i procjena roditelja koji su jedini procjenjivali i dimenzije temperamenta djeteta i njegove razvojne ishode, ali i vlastita roditeljska ponašanja. Svakako bi bilo preporučeno u narednim istraživanjima uključiti procjene djeteta od strane drugih odraslih osoba (stručnjaka, odgojitelja) kako bi te procjene imale veću valjanost. Uključivanje odgojitelja u procjene djece bi bilo korisno i s obzirom na to da djeca manifestiraju različita ponašanja u različitim situacijskim sklopovima, te korištenje više izvora procjene daje potpuniju sliku o djetetovom ponašanju.

6. Zaključak

U ranoj djetetovoj dobi, proučavanje djetetove ličnosti ograničeno je na proučavanje izražavanja emocija i reakcija na podražaje iz okoline, odnosno temperament. Temperament predstavlja specifičnost svakog djeteta, te se mnogi autori slažu kako je temperament u najvećoj mjeri određen rođenjem, no moguće ga je modificirati učenjem i iskustvom. Pored toga, postoji slaganje roditelja i stručnjaka u činjenici da se neka djeca rađaju s teškim temperamentom, dok su ostala kooperativna i laka. Različite sastavnice temperamenta (emocionalnost, aktivnost, socijabilnost i impluzivnost) uvjetuju reakciju okoline i dinamiku roditeljskog ponašanja, što u konačnici dovodi do individualnih razvojnih značajka djeteta. Slično tome, istraživanja prijašnjih studija daju uvid kako roditeljski odgojni postupci mogu u značajnoj mjeri modificirati djetov ponašnji stil, stoga se od roditelja očekuje poznavanje značajki djetetova temperamenta i primjena odgovarajućih odgojnih djelovanja.

Unatoč nedostacima, rezultati dobiveni ovim istraživanjem potvrđuju povezanost između aktivnosti djeteta te dviju dimenzija roditeljskog ponašanja - hostilnosti i fizičke kontrole, dok u ostalim korelacijama nije utvrđena značajna povezanost između pojedinih dimenzija temperamenta i roditeljskog postupanja. Kada se osvrnemo na rezultate procjene temperamentalnih značajki djeteta i razvojnih ishoda vidljiva je statistički značajna povezanost između većine varijabli, dok se pokazalo da roditeljska ponašanja ne doprinose dodatno procjenama razvojnih obilježja djece uz kontrolu temperamenta koji se u ovom istraživanju pokazao glavnom odrednicom razvojnih značajki djece predškolske dobi.

7. Literatura

- Bašić, J., Koller Trbović, N. i Žižak, A. (2005). *Integralna metoda u radu s predškolskom djecom i njihovim roditeljima – priručnik*. Zagreb: Alinea.
- Berk, L. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Berk, L. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Buljan Flander, G. i sur. (2018). *Znanost i umjetnost odgoja*. Sveta Nedelja: Naklada Geromar.
- Else-Quest, N. M., Shibley Hyde, J., Goldsmith, H., i Van Hulle, C. A. (2006). Gender differences in temperament: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 132(1), 33-72.
- Hui, C. H. i Triandis, H. C. (1985). Measurement in cross-cultural psychology: a review and comparison of strategies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 16, 131-152. doi:10.1177/0022002185016002001
- Jurčević Lozančić, A. i Kunert, A. (2015). Obrazovanje roditelja i roditeljska pedagoška kompetencija, teorijski i praktički izazovi. *Metodički obzori*, 10(22), 39-48. <https://doi.org/10.32728/mo.10.2.2015.03>. Pristupljeno: 19.3.2020.
- Katz, L., McClellan, D. (2005). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Zagreb: Educa.
- Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Kušević, B. (2009). Licencija za roditeljstvo – buduća realnost ili utopijska projekcija?. *Pedagogijska istraživanja*, 6(1-2), 191-200. <https://hrcak.srce.hr/118103> . Pristupljeno: 2.3.2020.
- Ljubetić, M. (2012). *Nosi li dobre roditelje roda?!* Zagreb: Profil International.
- Ljubetić, M. (2011). Filozofi ja roditeljstva – obiteljsko ili društveno pitanje?. *Pedagogijska istraživanja*, 8(2), 283-293. <https://hrcak.srce.hr/116668>. Pristupljeno: 24.3.2020.
- Ljubetić, M. i Batinica, V. (2015). Odnos kvalitete prošlog odnosa s ocem i nekih značajki rizičnog ponašanja kćeri (pilot istraživanje). *Napredak*, 156(3), 253-266. <https://hrcak.srce.hr/166180>. Pristupljeno: 28.3.2020.
- Ljubetić, M., Reić Ercegovac, I. i Draganja, A. (2019). Razlike između odgojitelja i roditelja djece predškolske dobi u procjeni dječjih socio-emocionalnih kompetencija. *Odgojno-obrazovne teme*, 2(3-4), 185-204. <https://hrcak.srce.hr/232095>. Pristupljeno: 3.4.2020.

- Macuka, I. (2010). Osobne i kontekstualne odrednice roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 13(1), 63-80. <https://hrcak.srce.hr/83007>. Pristupljeno: 1.7.2020.
- Macuka, I. (2008). Uloga dječje percepcije roditeljskoga ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema. *Društvena istraživanja*, 17(6 (98)), 1179-1202. <https://hrcak.srce.hr/31155>. Pristupljeno: 1.7.2020.
- Maglica, T., Reić Ercegovac, I. i Ljubetić, M. (2020). Mindful parenting and behavioural problems in preschool children. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 56(1), 44-57. <https://doi.org/10.31299/hrri.56.1.4>. Pristupljeno: 12.7.2020.
- Mathiesen, S. K. i Tambs, K. (1999). The EAS temperament questionnaire-factor structure, age trends, reliability, and stability in a Norwegian sample. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 3, 431-439, doi:10.1111/1469-7610.00460
- Obradović, J. i Čudina-Obradović, M. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45-68. <https://doi.org/10.3935/rsp.v10i1.139>. Pristupljeno: 24.3.2020.
- Parent, J., i Forehand, R. (2017). The multidimensional assessment of parenting scale (MAPS): development and psychometric properties. *Journal of Child and Family Studies*, 26, 2136-2151, doi:10.1007/s10826-017-0741-5
- Pernar, M. (2010). Roditeljstvo. *Medicina Fluminensis*, 46(3), 255-260. <https://hrcak.srce.hr/59248>. Pristupljeno: 10.4.2020.
- Reić Ercegovac, I. i Ljubetić, M. (2019). Svjesnost u roditeljstvu majki i očeva djece različite dobi: Validacija hrvatske inačice upitnika. *Psihologijske teme*, 28(2), 397-418. <https://doi.org/10.31820/pt.28.2.9>. Pristupljeno: 26.3.2020.
- Reić Ercegovac, I. i Penezić, Z. (2012). Subjektivna dobrobit bračnih partnera prilikom tranzicije u roditeljstvo. *Društvena Istraživanja*, 21(2 (116)), 341-361. <https://doi.org/10.5559/di.21.2.03>. Pristupljeno: 26.3.2020.
- Sindik, J. i Basta-Frljić, R. (2008). Povezanost karakteristika temperamenta i spremnosti djece za školu. *Magistra iadertina*, 3(1), 147-169. <https://hrcak.srce.hr/35625>. Pristupljeno: 19.1.2020.
- Slunjski, E. (2012). *Tragovima dječjih stopa*. Zagreb: Profil International.
- Slunjski, E. (2001). *Integrirani predškolski kurikulum: rad djece na projektima*. Zagreb: Mali profesor.

- Starč, B., Čudina-Obradović, M., Letica, M., Profaca, B., Pleša, A. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Steiner, R. (2003). *Tajna ljudskih temperamenata: predavanja održana u Münchenu 9. siječnja 1908., u Karlsruheu 19. siječnja 1909. i u Berlinu 4. ožujka 1909.* Zagreb: Renata Bakota.
- Šimić, K., Ljubetić, M. (2018). Razlike među roditeljima u percepciji pedagoške kompetencije // *Učenje i nastava*, 4(3), 437-458. Pristupljeno: 29.3.2020.
- Šverko, B., Zarevski, P., Szabo, S., Kljaić, S., Kolega M. i Turudić-Čuljak, T. (2008). *Psihologija- udžbenik za gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tatalović Vorkapić, S. i Lončarić, D. (2015). Measuring preschool children temperament: Implications for preschool care and education practice. *International Journal of Educational Psychology*, 4(3), 280-304. doi:17583/ijep.2015.1483
- Tatalović Vorkapić, S. i Žagar, J. (2017). Is the Evaluation of Children's Temperament Independent from Pre-school Teachers' Personality? *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences*, XX, 84-96. Pristupljeno: 19.3.2020.
- Van de Vijver, F. i Hambleton, R. K. (1996). Translating tests: Some practical guidelines. *European Psychologist*, 1(2), 89-99. doi:10.1027/1016-9040.1.2.8
- Vasta, R., Haith, M., Miller, S. (1997). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Živčić-Bečirević, I., Smojver-Ažić, S. i Miščenić, G. (2003). Problemi u ponašanju predškolske djece prema procjeni roditelja i odgojitelja. *Psihologijske teme*, 12(1), 63-76. <https://hrcak.srce.hr/166696>. Pristupljeno: 20.3.2020.

Sažetak

Djeca su rođena s određenim temperamentom koji je rezultat biološki nasljeđenih dispozicija i okolinskih čimbenika. Kao najvažniji okolinski čimbenik promatra se roditeljski utjecaj, pri čemu se kvaliteta roditeljstva povezuje s različitim pozitivnim aspektima djetetova razvoja. Novija istraživanja sve više ističu poseban značaj očinstva i majčinstva na psihološku prilagodbu, ali i cjelokupno funkcioniranje djeteta.

Glavni cilj ovoga istraživanja bio je ispitati povezanost između temperamentalnih značajki djeteta, roditeljskog ponašajnog stila i razvojnih ishoda djece predškolske dobi. U istraživanju je sudjelovalo 194 roditelja djeteta predškolske dobi, od čega 95.36% majki. Rezultati su uputili na značajnu povezanost dimenzija temperamenta prema EASI modelu, funkcionalnih razvojnih obilježja djeteta i nekih dimenzija roditeljstva. Ipak, rezultati su uputili na zaključak kako roditeljsko ponašanje ne doprinosi dodatno objašnjenju varijance razvojnih obilježja djeteta predškolske dobi uz kontrolu dimenzija temperamenta.

Ključne riječi: dijete, temperament, razvojne značajke, roditeljski odgojni stil, roditeljska kompetentnost

THE CONTRIBUTION OF TEMPERAMENT AND PARENTAL BEHAVIOR TO THE DEVELOPMENTAL OUTCOMES OF PRESCHOOL CHILDREN

Summary

Children are born with a certain temperament that is the result of biologically inherited dispositions and environmental factors. Parental influence is observed as the most important environmental factor, where the quality of parenting is associated with various positive aspects of the child's development. Recent research increasingly emphasizes the importance of fatherhood and motherhood to the psychological adjustment, but also the overall functioning of the child.

The aim of this study was to determine the connection between the child's temperament, parental behavior and developmental characteristics of preschool children. The study involved 194 parents of preschool children, of which 95.36% were mothers. The results indicated a significant correlation between the dimensions of temperament according to the EASI model, the functional developmental characteristics of the child and some dimensions of parenting. Nevertheless, the results led to the conclusion that parental behavior does not further contribute to the explanation of the variance in the developmental characteristics of a preschool child with control of temperament dimensions.

Keywords: child, temperament, developmental features, parenting style, parental competence

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Tina Božiković, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistar ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, izjavljujem da je ovaj završni/diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga/diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga/diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 21. srpnja 2020.

Potpis

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE
ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA
U SPLITU**

Student/Studentica: Tina Božiković

Naslov rada: Doprinos temperamenta i roditeljskog ponašanja razvojnim ishodima djece predškolske dobi

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Psihologija

Vrsta rada: Diplomski rad

Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): izv. prof. dr. sc. Ina Reić Ercegovac

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): dr. sc. Katija Kalebić Jakupčević; doc. dr. sc. Morana Koludrović

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga/diplomskoga rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) u otvorenom pristupu
b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a
c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 21. srpnja 2020.

Potpis studenta/studentice:

